

NYBYGGARNA I ÖDEMARKEN

PÅ 1830-TALET

OCH

BYLIVET I FÄRS HÄRAD I SKÅNE

INTILL 1886

AV JOHAN SANDIN

NYBYGGAREN I ÖDEMARKEN PÅ 1830-TALET

Denna skildring visar hur människor kan uthärda de största försakelser med ett mål som ögonmärke, att göra frukbara fält av en vanlig fäladsmark, som det heter i Skåne, och med åren skapa sig en präktig skånsk bondgård, samt i möjligaste mån beskriva de strapatser härmed äro förenade, som i vår nuvarande tid troligen låter som en saga, som få, eller ingen riktigt kan fatta eller vill sätta tro till och min tro är: långt mindre kan utföra ett sådant storverk, vilket på den tiden och förut hörde till det dagliga livet i alla våra svenska bygder fast under något olika slags näringsgrenar i var sitt landskap. Dock var ju lantbruksnäringen tyngdpunkten och i Skånes provinser det mest dominerande, och man kan säga i Malmöhuslän, som detta gäller, i allo härskande.

Hoveritiden

Det var ju på den tiden huvudsakligen stora gods, sällan några egna bönder, utan de som satt på en bondgård var en sorts arrendatorer, kallades hoveribönder. Jorden ägdes av godsherren och de skulle göra dagsverken till herregården året runt, både mans och kvinns. På vintern, dessutom hemma på sin gård, utföra olika slags slöjdarbeten, med alla sorters hand- och körredskap och lagning av sådana, bereda skinn till fällar mm. Köra "äcker" (köra till städerna med säd och annat vad godset hade att sälja) i detta fall Ystad och Landskrona, mera sällan Malmö och Hälsingborg. Det kunde vara 50 till 100 skjutsar i rad. Ibland var det brännvin som skulle till Spanien. Bondens hustru och döttrar samt pigor skulle utföra färtvättningen och dito klippning. Hålla ett stycke linland rent för ogräs under sommaren, skörda det, vilket kallades "ryska". Linet drogs upp med rot, bands i små kärvar och sattes i skyl, sedan häklas (att mellan några järnstenar repa bort frön från sitt hölje) som sedan av de manliga tröskades med slaga och ränsa linfröet. Sedan skulle minsta arbetsföra dottern eller minsta pigan breda ut linhalmen i tunna lager på stubbåkrarna där det fick ligga i 6 veckor till rötning. Sedan rävsas samman och bands i större kärvar och åktes till "brydestuan" som det hette där, kallades i andra landsdelar för bastu. Lades på stänger på en höjd så man kunde nästan gå rak under dem. Eldades på golvet i 2 dagar och en natt så att rök och värme gick igenom det hela och ut genom springorna på gaveln. På andra dagens middag kom en karl från varje bondgård i byn med sina bråkar på axeln. Bråkade sönder linhalmen så blånerna blev befriade från linhalmen. Det blev ett förfärligt klapprande som hördes i hela byn. Riktig tävlan då ingen ville vara sämst och bli efter och göra det så bra som möjligt. Då stod bonden på stället och tog själv emot det av var och en och var det inte bra gick det tillbaka, vilket dock sällan hände utom någon gång en 15-17åring som var nybörjare. Då var de äldre alltid så ädelmodiga att de hjälpte honom så han ej blev efter. Var och en visste sin plikt, ingen svek, det var som en enda familj. De visste det dugde inte att komma till herrskapet med uselt beredt lin. Så var det traktering kl 5 med vars en stor sup till karlarna och en liten sup till storpigan eller det var äldsta dottern, den enda kvinnliga närvarande, som skulle ha stått i ansvar för att det var väl torkat, och nu "tog fram", som det kallades, avdelade lagom kvantiteter till var och en, att kunna hålla den med med en hand och sköta bråkan med den andra. Så hörde till trakteringen bättre mat än vanligt. Siktat bröd som ej annars förekom i vardagslag, smör i stället för flott, som var det vanliga, ost, rökat gås- eller ankkött, fårbog, rökat korv samt honung. Endast hemmamat aldrig något köpt. Sedan pågick arbetet till kl 19. Så var det slut och hem till gården och där var det ett präktigt kalas, men endast för dessa arbetens utförande och husets folk i övrigt till kl 1, då var och en gick till sitt, mycket belåtna, för att som vanligt kl 4 stiga upp till sina vanliga sysslor. Det kunde vara från 10 till 16 bönder i byn och alla skulle utföra samma procedur så det var lika många brydegillen och senare lika många skättegille, som ju bestod av de kvinnliga i byn. De började kl 9 med sina skättestolar och trän då de skulle avlägsna alla skäver från linet. Sedan kallades det blåner.

Dessa lämnades till herregården som sålde en del till städerna och lämnade ett föreskrivet quantum till bondhustrun. Det fick gå igenom många olika behandlingar och till sist återlämnas som grövre och finare linnevävnader, som i sin tur återkom i vissa quantum till sömnad av dukar, handdukar, säckar, allt grövre slag. Allt finare såsom dräll mm sömmades av herregårdsdöttrarna och mamsällerna. Med ull var det på samma sätt, vissa mark skulle kardas, spinnas på bondens gård, men ej vävas. Varje bonde skulle hålla ett visst antal bikupor och var skyldig att lämna ett visst quantum honung och vax färdigberett. Arbeten på bondställena började kl 4 och slutade kl 10 både vinter och sommar. Fridagar från att arbeta var hela dagen såsom Midsommaföte, båda marknadsdagarna i Sjöbo den 10 och 11 augusti, denna ort hörde till Färs härad, samt alla vardagar under julen t o m Knut, sedan ingen mer. Det var ett evigt slit och släp men förnöjsamhet rådde över allt. Alla, t o m den ringaste bland tjänarna, var som en familj. Allt fick beräknas mycket noga, så det skulle gå ihop. Man kan inte säga att de var fattiga, ty de hade kläder och en redig oförfalskad föda, men det räckte till. Var det lite knappt en gång så var det bättre en annan gång. Det togs som en naturlig sak, var och en gjorde sitt bästa, hade en rent otrolig sammanhållning, så det var inte värt att en utomstående försökte ens att klandra en av dem, ty då var de som en man att försvara, vare sig det gällde en tjänare, familjemedlem, hel familj eller hela byn. Tjänare blev på samma ställe så länge de tjäna eller till de gifte sig och då var det regel att hela byn hjälpte till att de fick, som de sade, "att komma igång". De som förblev ogifta blev kvar så länge de levde. Det var de som man hört talas om som trotjänare, hade ett vaksamt öga på allt som angick husbondefamiljens väl, förtrogna med allt och på gamla dagar levde ett sorgfritt liv, gick bara och såg efter att allt arbete utfördes rätt och i rätt tid. Gick till bordet och åt, hölls rena och fick städat sitt rum och till sist en hederlig begravning. Alltid var det någon favorit i bondens familj som vederbörande hade givit sina sparade slantar att övertagas efter hand död. Då skulle han eller hon hålla graven iordning ett år, i det fallet gick det inte att skolka, ty det höll byn reda på. Sedan berodde det på den som mottagit besparingarna att hålla begravningskullen iordning, vilket ej sällan hände att den vårdades i flera 10-tal år, glömdes till sist och helt utplånades. De enda som undgick det ödet var de som hade råd att sätta en granitvård. De står än i dag. Detta liv är lika nybyggarens på egen torva och fortsätter för bonden intill 1885.

Nybyggaren Per Nilsson

Så var det på 1830-talet. Det började bli så att från godsens avstyckades och försålades vissa lotter från utmarker som låg olägligt till för herregården, hade endast använts till betesmarker, i regel stenigt utan skog med enebuskar och i övrigt svävmark. Man kan säga att jordens beskaffenhet var god. Där stod på enstaka ställen något skjul uppsatt till skydd för djuren att gå in i vid oväder. Då nu Brösarps by, som det nu heter, avstyckades och frånsålades Wollsjö gård, i något olika storlekar så skall jag nu skildra en nybyggarfamilj som köpte en lott om 40 tld för 2000 daler (översatt i vår mynträkning 340 kr). På den tiden var det nog stora pengar. De blev uppdelat på 10 år med 6% ränta. Det var en piga och dräng i 25-årsåldern som hade sparat av sina små löner så de kunde köpa och hade därutöver så de kunde köpa en ko, en gris och några höns och gäss, samt brödsäd till första året. På deras lott låg ett kreatursskjul som de nödtorftigt inredde till bostad åt sig och djur. Tänka sig, inte något odat, det blev att börja på bar backe. Han hacka loss all grästorv i tunna plattor med en sk svävhacka, lade dem i kägelform då de torkat något, satte eld på dem så de brann upp till aska. Den bredde hon ut, så fick båda med tunga räfsor mylla ned råg och korn. Råg hade de köpt till första utsädet. Men den första våren fick hon gå till grannsocknen på en auktion och köpa 3 tunnor korn på kredit till hösten. Då betalade hon och fick det ordnat de första åren. Han hade inte tid att försumma en enda dag för hackning, stenbrytning och nedgrävning av sten samt bättra på byggnaden. Det blev bakugn, lergolv i stugan och logen så han kunde

tröska säden med slaga. Hon fick passa djuren, sköta det lilla linlandet, potatis och kåltäppan, klippa fåren, bereda ullen, linet och väva till kläder åt dem. Om vinterkvällarna slöjdade han jordbruksredskap och vagnar som var helt av trä, t o m harvpinnar. Det enda han fick anlita smeden för var årderbillen med 3 pika (ingen plog då) samt axlar och hjulskena att spika på istället för hjulringar. Stenvagnen var helt av trä t o m axlarna som var av ek. (Den stenvagnen var jag med och använde 1880 på samma gård). Trots att den var så gammal kunde vi lasta på så mycket 2 hästar kunde draga. Efterhand skaffade de en häst, kunde köra jorden bättre och forsla sten till gårdesgårdar så de började bli små instängda åkrar. Byggde lite så smått, det blev loge och stallbyggnad med fähus och plats för smådjur. Dessa byggnader uppförde de själva med undantag av ett sk rese-gille där alla nybyggare hjälpte till en dag då timret i huvudsak högs till och restes upp. Sedan ett lergille, då kluvna ek eller bokstavar skulle inpassas i korsvirket i byggnadens yttersidor, viras råghalm om och emellan dem. Så bereddes lerbruk som hästar trampade i, så det blev segt. Så stod både kvinnliga och manliga var sida om väggen, tog lerbruket med händerna och slog det med den största kraft de kunde mitt emot varandra på väggen och slätade till det med händerna så väggen blev tät. Allt övrigt arbete gjorde han själv, taket lade han av råghalm. När 10 år gått hade de byggt ett boningshus med lika dana väggar och tak. Det stod kvar och brann upp vid en eldsvåda då jag var där 1884. Det var de beskrivna skånska korsvirkeshusen utan brädklädsel. Det synliga virket rödfärgat, i övrigt kalkstruket. Stugan var ju det väsentliga, var även kalkat invändigt, vilket förnyades varje sommar. Lergolvet i stugan sopades varje morgon och beströddes med vit sand, men varje söndagsmorgon ströddes hackat enris över hela golvet som spridde en härlig och högtidlig doft. Till kyrkan skulle någon från gården gå varje söndag, så inte kyrkstolen från stället var tom, hur vädret än var, annars blev det krackel med prästen med frågor vid husförhöret som ingen kunde besvara, och i följd därav snubbor, till de flitigares förnöjelse. Detta ville ingen utsätta sig för, så kyrkan var för det mesta full. Emellertid kröntes arbetet med framgång, teg efter teg röjdes, kördes bort eller nedgrävdes tusentals lass sten, så det blev släta åkrar. Kreatursstammen i smått och stort ökades, kunde börja sälja ett och annat. Ost tillverkades till husbehov, men smör måste säljas, det var inte råd att äta det. Hon fick gå den långa vägen till Ystad en gång i veckan och bära smöret och så mycket ägg hon kunde, och sälja. Det fanns ju inga mejerier. Några pengar behövde de ju. En gång om året fick hon åka, då körde de med sin bolstervagn och hade utom hennes vanliga, som hon samlat under 2 veckor, allt rökat fläsk de kunde undvara, humleskörden för året (flera säckar fulla), en tunna malt (av egen tillverkning), så mycket ull och blånor och torkade kalv- och fårskinn de kunde undvara. Någon säck råg och korn för att lasset skulle bli fullständigt. Vägarna var dåliga så de gick halva vägen. Körde kl 2 på morgonen och kom hem på kvällen. Själv fick de ordna med djuren innan de körde och då de kom hem. Sådant kan man kalla flit och arbete. Detta gäller deras första 10 år som nybyggare, ett liv som alla vid den och föregående tid fick gå igenom. Detta dock något mera ovanligt på ett sätt som jag måste nämna då jag som 9-10 åring kom till denna gård och skulle hjälpa till med vanliga småsysslor, bl a vakta gåsungar, så att inte kråkorna tog dem. Jag satt mycket i storstugan med någon småslöjd, skrev eller läste för det mesta. Då gick den gamla gumman (som var nybyggerskan enl ovan) där ofta och skulle reda hushållet då de dåvarande regenterna var borta. Så kom det någon grannkvinna då och då, de talade gärna om för varandra sina tidigare nybyggareupplevelser och då hörde jag detta beskrivna, och som jag var liten, ansåg de sig kunna draga fram vilka ämnen som helst. Bl a blev gumman tillfrågad en gång om det underliga att de hade inte fått några barn förrän de varit gifta 10 år. Nä, sade hon, vi hade så mycket arbete båda han och ja så vi tänkte inte på det. Vi lade oss sent och steg tidigt upp och var trötta. Jag lade mig så långt inne vid väggen jag kunde och han så långt ute han kunde. Så gick tiden, de 10 åren, men sen förstår du, allt hade blivit rätt så ordnat så vi behövde inte slita så hårt, så vet jag inte, men vi börja väl tänka på det så smått. Så blev det 3

med 2 års mellanrum. Då sa jag, när det sista var fött, nu har vi en påg och 2 töser, nu får vi väl hålla upp. Ja, sa han, det får vi, låt nu andra göra så mycket som vi har gjort. Han menar väl inte glytta precis, utan allt annat också, och det har inte varit lite. Sen ble det så med det, vi var ju heller inte då några ungdomar förstår du väl. Nä, tyckte den andra, ja bara tyckte det var så besynnerligt, för vi som andra i allmänhet, var ju nästan det första vi fundera på. Men detta var nog det rättaste, därför har ni kommit er lite före, å är rika. Nu är ju kontentan av detta drag en oerhörd viljekraft i arbetshänseende, som är utan tvivel rätt enastående, som ledde till välmåga. Kunde lösa ut båda flickorna med penningar och sonen fick gården och de själva köpte en liten lantgård i närheten som de brukade och bodde i. Så de hade penningar att leva av och behövde inte sk undantag. Det hade blivit modernt att den förstfödde, av den av deras barn som först blev gift, den tog "de gamla" då den var ett år och fostrade upp, och detta blev i detta fall Elna, som jag förut beskrivit i andra berättelser. När de båda gamla flyttade till sitt lilla ställe, ville Elna ju helst vara på gården och det fick hon. Då de behövde hjälp gick hon dit. Det hade nyss blivit en nyare sed i byn, att uppstigning var inte förrän kl 5 och slut i regel kl 21, men behövdes så knussla ingen till kl 23.

Morfar och mormors hjälp

Men då hon (Elna) skulle hjälpa morfar och mormor skulle hon vara där kl 4 och den ordningen kunde de inte gå ifrån. De slutade hellre kl 8 om de var trötta. Hon kunde ju gå qvällen före, hennes säng var ju i ordning där. Men på qvällen var det mera intressant på gården, det ville hon inte försumma. Vi höll ju på med så många dikter och beskrivningar. Hon frågade husbonden, som var hennes morbror, om inte jag fick gå med så tog det fortare slut, och det nekades inte. Hon kom nästan alltid lite sent, men då jag börja att gå med kom vi 5 min före kl 4 och det kunde de gamla inte nog värdera och då de märkte det så hade de kaffe färdigt när vi kom. Elna mjölkade deras 2 kor och jag gödslade och ryktade, så när allt var klart, utfordrat mm, så hade vi åter frukost och kl ½6 och var vi ute på åkrarna i arbete igen. Andra syntes inte till förrän kl 6. Då var både vi och de gamle högfärdiga och arbetet gick bättre undan. Gumman (mormor) befallde vi båda ungdomar, att hon inte fick visa sig på åkrarna utom när hon kom med mat. Hon protesterade naturligtvis, men var glad att slippa för hon hade värk. Han (morfar) myste lite så nätt och sade: Du får allt lyda dem, annars kommer de inte mer. Det var så små åkerbitar så vi tyckte det var roligt. Vi kunde åka in med hans häst ett helt skifte säd eller hö och räfsa rent ockå på en dag. Ibland blev kl 11 men slut skulle det vara. Deras potatis plockade vi själva upp på 2 dagar, han bara körde upp dem och rensa bort blast. Så blev han också värkbruten. Då vi märkte det gick vi dit nästan varje qväll och prata lite och skulle lura ut vad där var att göra dagen efter. De var ju sin gamla vana trogen, skulle själf klara sig. Men då vi hörde det var något mera ansträngande gick vi dit och höll hög fart så det gick smärtfritt undan. Vid sådana tillfällen satte de särskilt värde på hjälpen. Då fick vi vars 20 öre då vi gick hem, om det än var endast några timmar. Annars var det vanliga 10 öre vaar, trots hela dagar. Det roligaste vi tyckte var att de såg då så upplivade ut, avlöningen var på den tiden stor för så små. Penningar var nästan sällsynta. Vad barn beträffar skulle de aldrig några ha, det var en regel, så vi tyckte vi hade det riktigt på gaffeln. Så fick han värk i ryggen, hade inte lätt för att gå och kunde inte bära ens halva säckar säd. Då han skulle köra till qvarnen var det besvärligt, men säga till om hjälp till en sådan småsak, det kunde han inte få sig till. Men han var lite diplomatisk när vi var där om qvällarna, kom det så nätt, ja, i morgon får jag köra till möllan. Då kom vi kl 4 på morgonen så inte han själf skulle gräja med säden. Vi hjälpte först till att göra iordning som vanligt, sen öste vi säckarna halva, jag bar ner dem, så åkte vi till kvarnen Elna och jag. Det tyckte vi var sköj, det var en halv mil och mjölnarens gumma hade en stor trädgård med mycket frukt, äpple, päron och bär. Det bjöd hon alltid på. Då jag den första gången körde ensam gömde jag hem allt så vi dela upp det. Då tyckte Elna att om hon följer med får vi dubbelt. Hon frågade sin morfar.

Det tyckte han inte var så dumt, ni kan ta en säck mindre. Åka skulle vi ju, fast hästen var gammal och vand att endast gå i skritt, och den takten följde han. Det gick inte ens att få honom i lunk, och när vi märkte att han hade sin egen mening om den saken, och var ovanligt snäll och förståndig i övrigt, ville vi inte plåga honom. Jag lade tömmen i vagnen, så vi satt och satte ihop dikter. Ibland om flyttfåglarna, då vildgässen kom på sin färd mot nord, eller söder, eller något annat för årstiden ifråga. En gång om qvarnen och deras trädgård. Så ibland visste vi inte av förrän hästen stannade och då var vi lagom mitt för qvarnsdörren. Han visste hur det skulle vara. Ibland stod mjölnaren och skratta åt vår förvåning och sade, gå in till mor så ska jag taga säckarna och lasta på dom andra. Så fick vi frukt och var det bär fick vi själva plocka dem. Jag skall försöka draga fram ur minnet dikterna om flyttfåglarna och qvarnen vid tillfälle. Inte i denna skildring, den blir lång ändå.

Till jul skulle de (morföräldrarna) ju slakta 2 feta grisar, det kom ju inte ifråga med mindre, det var de vanda vid i så många år. Det var ju inte så mycket de kunde använda, men det andra rökades och såldes. Det skulle vara efter gammalt manér. Då var det regel att vid slakt skulle man upp kl 3 och kl 3 var vi där och skulle hjälpa till, vilket vi förstod var alldeles nödvändigt, så värkbrutna var de. Men de var allt uppe då vi kom och hade börjat att rusta till. Med oss hade de inte räknat så tidigt, men vi blev beprisade av dem båda två. Slaktaren hade ju en karl till hjälp, som höll frambenen, gubben och jag höll bakbenen och Elna tog emot blodet. Det kunde mormor inte nog berömma, ty hon hade sådan värk i armarna så hon kunde inte vispa utan det ville levra sig. Då hade vi arbete 2 dagar och låg där om natten. Rörde till smeten och mormor (Elnas) satt och hackade sönder med en yxa på en träplanka det som skulle vara till lever- och fläskkorv och vi stoppade dem. Sköljde och gjorde fjälstren rena nere vid bäcken. På qvällningen skulle vi gå på 3 ställen, till några ensamma gamla, med lite slaktmat, såsom de alltid för sed hade. De var så tackksamma, sände så många tacksägelser och hälsningar och välsignelser och tyckte vi var så snälla glytta, som gick sådana ärenden.

Kl 4 nästa morgon var vi uppe och salta grisarna, gjorde i ordning mjölkning och rengöring, som naturligtvis vid sådan uppståndelse blivit något försummat. Skar sönder istret i småbitar, smälte det till flott, vilket skulle ske 2 gånger. Första gången skummas noga under smältningen och andra gången med kryddor, som bestod av något kryddnejlikor och kryddpeppar.

Sen rengöra alla materialer som till slaken användts, och det var inte lite. Det var skillekar, småbaljor, hinkar, skålar, hackebräde, visp, durkslag, pölsehorn, grytor, knivar, skedar mm och så rengöring i stuga och kök. Klockna 8 gick vi hem med vars 40 öre och smakbitar av blodkorv och fläsk och skulle ju tala om hur allt gått. Så fick vi beröm där också och vars 20 öre av Ingar och lika mycket av husbonden (Elnas morbror). Så hade vi ju julpengar, gick till sängs kl 10, glada men mycket trötta.

En överrumpning

Annandag jul kom Elnas mor och far och hälsa på. Då sade Elna till mig: Nu skall vi gå in i kammaren och ta mor med så ska du tala om de 10 åren angående morfar och mormor, som du hörde. Så ska vi höra vad hon säger, för det har hon nog inte hört. Morfar säger att jag kom i förtid. Elna frågade sin mor om hon hört hur det var under de första 10 åren för morfar och mormor. Nä det hade hon inte. Då ska Johan tala om det för han har hört det. Ja, det ska bli roligt att höra. Jag repetera det hela och hon tyckte det var sköj. Då sade Elna: Men morfar har sagt en gång att jag kom i förtid. Hon ryckte till lite, men så tog hon Elna om halsen och sade: Ja, vet du det är så länge sedan så jag kommer rent inte ihåg det, och det ansåg vi helt riktigt, så var det bra med den saken. Detta är nedskrivet i många detaljer för att visa livet på landet för såväl barndom som ålderns sena höst. Det hela gick ut på arbete och uthållighet som också påvisar sannheten av ordspråket: Morgonstund har guld i mund. Den

som försökt det, ser, att om man inte stiger upp tidigt så är man efter hela dagen. Dessutom är morgonstunden den vackraste och friskaste på hela dagen.

Nybyggets nya ägare

Så gick det och tiden rullade sin jämna gång. Nu övergår jag till andra problem, som hör den tiden till. Då var Nils Persson ägare till gården och hans syster Ingar hans hushållerska. För att förkorta kallar jag honom NP och henne I samt Elna E. Allt gick sin gilla gång vid gården, i allt som förr, eller som det heter "i gamla fåran", det hörde till byns ordning och sed. De samma gamla husen, något tak av halm där så behövdes. Varje sommar kalkning ut- och invändigt när det behövdes. Kammaren hade fått tapeter och stugan brädgolv, men köket och förstugan hade kvar sin stensättning av små kullerstenar. Gården var stensatt över det hela och sopades ren varje lördagskväll efter gamla traditioner. När så kyrkklockan ringde till helgmål avslutades allt arbete. Vi karlspersoner tog mössan av en stund och de qvinnliga neg vid första kläptningen. Då är det säkert att alla kände sig i helgdagsstämning, som nu förtiden aldrig erfares. Alla erfor en viss andakt som räckte till måndag morgon kl 5 då veckans liv tog vid, som alltid hade ett visst nöje med sig, trots mycket arbete. Men det var en sporre att alla på en gård var besjälade av en och samma tanke, att inte ligga efter andra gårdar med arbetet vid någon årtid. Så gick det lätt och med en viss kläm, utan något som helst tvång. Men knog var det, inga maskiner av något slag. Vi hade 3 hästar, 20 kor, en del ungdjur, 30-40 får, grissugga och några gödsvin, 5 livgäss, blev i regel 40 ungar, en del ancor och höns. Så var det hela personalen. NP och en fullgod dräng, jag, Ingar en fullgod piga och Elna. Vi skulle sköta allt, allt hårt arbete med liar och handrävsa. Någon gång var där någon dagsverkare vid slätter och skörd, men sällan. Men på vintern en tröskeman jämte drängar på dagen som tröska säden med slaga. Kl 5 började dunkning på alla logar i byn och sluta kl 8 på qvällen, från 1 nov till 1 mars då det var slut. Hela julen ända till Knut, ingen tröskning. Då gick alla och putsade och hade lite ont i magen av den många goa julmaten. Jag hade förstås aldrig knib, som de sade, ty jag kunde aldrig äta sådana massor. Det var ju på detta ställe verkligen ett undantag i den vägen. Där var endast drängen som pinades så han varken kunde bocka sig eller knäppa riktigt, byxor och väst under hela julen. Alla dom andra var inga "madskab", som de sade, utan tog till sig i matväg på vanligt sätt, hellre lite mätt. Men var man kom i byn var de laddade nästan till bristningsgränsen, men det hörde till seden, så det tänkte ingen på. Inga julkalas hade börjat då, utan de gick till varandra när de tyckte, och då var det alltid en längre eller kortare pratstund, och mat skulle det vara, ingen fick bära ut julen, men verkligen trevligt och gemytligt hade de. Ingen gjorde besök juldag och nyårsdag, då var var och en hos sig

Då de första julkalasen började i byn

De första julkalasen började när jag var 12 år och blev nästan med detsamma obligatoriska och enligt min uppfattning verkade det störande. Först med mycket tillställningar och trängsel, då utrymmena på de flesta ställen var för små. Så upphörde det gamla fria umgängessättet med detsamma. Ingen gick och hälsade på varandra som förr, det skulle vara skärskild bjudning till ett kalas. Därmed började det lugna fria familjelivet i såväl hemmet, i enskilda gårdar, som den gamla trygga gemensamheten i byn att lossa i fogarna på många sätt. Det blev ju inbjudningar av finare folk som det hette, från stationssamhället osv. Redan andra året skulle mycket förändras i alla hem, så de var något så när lika handlarens, stationsinspektorens m fl., och ingen ville ju vara sämst. Särskild matlagerska, fina rätter, därtill passande serviser, gående måltid som det hette. Då små bord saknades fick ju alla stå och äta, kniv och gaffel skulle ju föras på förnämligt sätt. Då nu drängar och pigor skulle äta på herrskapsvis var det mer än vanligt besvärligt. Gaffel och kniv, för att följa skick och bruk användes, men dessa verktyg var inte goda att hantera. De tog gaffeln i ena handen och

kniven i andra, brödsdivan i en nypa och fläsk-eller köttstycket i andra nypan och då de skulle bita såvel stack de sig i kinden med gaffeln. De hade ett förfärligt besvär och till förnöjelse för de fina gästerna, som rynkade på näsan att de skall vara bland drängar och pigor, med den påföljd att tjänarna uteslöts förstås, med mycket få undantag. Ibland dem som fann nåd var jag, beroende på mitt förhållande till husbondefolket och övriga hemmens ungdom i byn. Först och främst var inte maten mitt huvudintresse, och hemma på vår gård tog jag mig för att se efter om det fattades någon stol, glas eller annat. Tog ut använda tallrikar och glas mm, gick ut och fick upplagt mera om det blev brist. Detta var ju en väldigt uppskattad hjälp för både värd och gäster, ty i själva serveringen brast på alla ställen, så måltiden blev tröttande långsam och maten för det mesta mer eller mindre kall. De fick stå långa tider och hålla sina tallrikar och då något långt om sider kom in, blev det rusning och de sista blev utan och fick vänta ibland otrevligt länge. Detta såg jag genast och avhjälppte det genast till den aldri största belåtenhet. Jag satte upp klädräcke till deras ytterkläder, så vart hängde på sin plats, tog emot då de kom och lämna då de skulle gå. Där blev ingenting nerkröglat, varken hattar eller kläder. På alla de andra ställena fick de lägga sina kläder i en hög på en kista i bästa fall, eller i en krok (hörn) på golvet i kammaren. Blev alltid till oigenkännerlighet sammankröglat och alla hattar mer eller mindre stukade och ett herrans spektakel innan var och en fick sitt. Alltnog fann jag nåd för deras ögon, blev lite smått traktör vid julkalasen i byn, vilket inte var så lätt, ty allt var obekvämt. Men då jag blev ombedd föll jag in och vad då gästernas ytterkläder beträffar, fick jag spik och slog i hanabjälkarna på vinden. Så bar jag dem dit, så allt var på sin plats, oskadat, och lämna det då de reste. Alltnog drog jag uppmärksamheten till mig och blev bjuden på de så kallades finares julkalas. Jag får säga att roligt hade jag på alla ställena. De hade ordnat med traktör, klädhängare och allt, då var jag ju friherre. Det som också fördröjde allting vid sådana tillfällen i byn var diskningen. Inga anstalter hade de och därtill mycket ovna, men så barn Elna var, 12 år, högg hon i där.

Fortsättning på julkalasbeskrivningen

Emellertid var det duktigt folk hela familjen. Men det blev mycket mer folk på deras första julkalas, de hade mycket stor släkt och hela byn skulle vara med. Jag blev anmodad att ordna kläderna och vad jag i övrigt kunde passa upp med. Det gick bra och i köket, vad maten beträffar, skötte flickorna det med glans. Men så var det diskningen som klickade, det höll på att stoppa alltsamman. De hade lånat vask och tillräckliga porslinsserverer mm hos handlaren, men ingen anordning för diskning som motsvarade sådana mängder. Det hade de inte tagit med i beräkningen. Vi hade där hemma utrymt en handkammare och satt en diskbänk vid en hel sida att lägga och torka på. De blev rent förtvivlade, det såg de att det inte kunde gå. Det de hade att sätta på i köket behövdes för matfat. Sen de kom igång kom en av Elnas jämnåriga och beklaga sig för henne. Hon sprang ut, hade dem att hämta brodern och drängen. De rymde ut vävkammaren andra sidan köket, hämta slaktpuck, sågbock och vad som var till hands och lade 2 dörrar på. Tog ett vattenkar och baljor så att det blev ett diskningsrum och allt gick undan med en väldig precision. Det blev inga sömniga mellanrum. Drängen fick nog med att göra att bära in och ut vatten. Men så fick han smakbitar dess emellan hela tiden, så han hade stora knutor på båda kinderna, tugga och svalde och sken i syna som solen i Karlstad. Ja, allt har sina svårigheter som är till för att lösas. Det var ju i julkalasens födslovånda på den orten. Så småningom blev alla ställena ordnade så det gick bra, men som sagt tog död på det gamla byfamiljelivet, som troligen aldrig mera återkommer. För den som aldrig varit med och erfarit vad sådan sammanhållning, endräkt och förnöjsamhet vill säga, kan inte fatta det. Men för dem som varit med och jämför nutiden, alstrar det vemod vid blotta tanken därpå. I synnerhet när man nu som jag river bland minnena därav. Men det hör till tidens böljegång, inte mer eller mindre måste man följa med. Nu kommer vi till det inte minst viktiga vid sådana tillställningar. Det var ju spelemännen och dansen. Den skulle alltid

börja efter den egentliga stormiddagen, som vi får kalla den (annars hette det maden). Dansen skulle vara slut kl 9 och en mindre måltid innan de reste kl 4 på morgonen. Spelemän på violin, 2 stycken. De fanns i byarna och det vill jag lova, de kunde traktera felan, så man får inte höra sådant nu, inte ens på tävlingarna av gamla bygdelåtar. De spela vackra stycken under hela måltiden också, fick sig en "Uddevallare" då och då med lite tilltugg. Vad plats för dansen beträffar var allt väl beställt på alla ställena, ty en stor sal hade alla, som i dagligt tal kallades "kistehuset". Där stod kistor runt väggarna, det var ju deras garderober på samma gång, ty sådana fanns ej. Egentligen var det en viss gradmätare på välstånd, ju flera kistor de hade desto finare folk. I dem var nedpackat först och främst alla gångkläder, utom vardags, konstvådnader, färdiga linnevaror och så allt som det hette "lades till kistes." Stora massor av vävräcker i alla former, ökades på varje år så när de en dag skulle gifta sig så var där så det skulle räcka till. Dessa kistor fick tjänstgöra som sittbänkar. Dessa salar hade ingen eldstad, men på den tiden hade det ingen betydelse, alla voro klädda i varma hemmavävda kläder, ullstrumpor och bastanta läderskor. Då dansen börja blev alla varma, alla var friska med röda kinder och rödare blev de eftersom det led, så hela samlingen liknade en stor pionhög. Men så var det fart i dansen på den tiden, men också en ordning som man inte nur får skåda. Alla som dansade intog sin plats i en enda stor ring, inte någon utan- eller innanför. Då ringen var full gick inte fler till, utan passa på då någon stannade och föll i det parets plats. Aldrig att någon stötte till varandra, det ansågs skamlöst och förekom inte ens på de mest enkla jorddansbanor om sommarkvällarna i skogen. Alla fick dansa ändå. Varje dans varade i ca en kvart, det börjades alltid med en vals, mycket sakta och högtidligt. Då hörde det till att dansa den ytterst väl och man kan säga graciöst. Det skulle ha särskild betydelse för de tjejer som blev uppbjudna till dans, sedan gick det i yra virvlar till sista dansen, då skulle flickorna däremot bjuda upp. Det hade inte mindre betydelse för pojkarna. Då stod mödrarna i dörrarna, nicka så nått till varandra: "Ja det kan ja tro, di har ju tänkt lide så smått" osv. Dansen hade en väldigt vacker melodi, sakta och högtidligt, där var ord till den, flera verser och alla dansande sjöng den, lite lågt, så det var verkligen högtidsaktigt. Den började såhär:

Nu en bal är slutad, tyst är musiken ljud...

Jag kan inte nu framleta det hela, men till sist var det så:

Kanske hon då skall ana huru mitt hjärta slår

kanske då henne kyssa jag får.

Sen var dansen slut för den gången (det hjälpte inge baggaböner, om de tiggde aldrig så), en lätt måltid och var och en till sitt. Men då kunde det hända att det blev kalas i en hel vecka, varenda natt, börja och sluta på absolut bestämda tider. Så sov vi hela dagen, ingen mat alls. Men åtminstone vi på gården, lika friska när julen var slut, höll varje kväll i skymningen pratstunder om upplevelserna, ända till Påsk, sedan var det brådska till nästa jul.

Då bondtösen red för Kronprinsen

Det var på granngården där de hade 7 flickor, den äldsta 23 år och yngsta 10 år, endast en son, 25 år. De hade en äng, en rätt lång sträcka, men ganska smal utmed landsvägen, där alla dessa 7 tjejer gick i blotta linnet och barfota, en varm sommardag och handräfsa hö. Skörden var riklig ty ån gick tvärs igenom och de hade anlagt ängsvattning. Emellertid kom kungsskjuts förbi med många ekipage och som vanligt lakejer och förridare i lysande uniformer. Det var egentligen kronprinsen (Gustav V) som gästade några av godsens och skulle till Christinehov. Detta herresäte tillhörde då Piperska släkten. Detta var en vallfartsort varje sommar för den skånska almogen. Våldiga anläggningar och storslagna slottsbyggnader med lika många torn som månader i året, lika många rum som vecka i året och lika många fönster som dagar i året, det skulle ju alla se. Flickorna fråga en av förridarna om det var kungen. Då fick de veta att det var kronprinsen och utpekade vagnen. Den var öppen, men som ängen låg lägre än landsvägen och de i sin lätta dräkt inte våga gå för nära, tog den ena

och kravlade sig upp på sin favorithäst, en 3-åring, som följde henne t o m under arbetet. Hon var 14 år, hon kunde då se bättre, men som hästen inte hade grimma eller betsel, kunde han inte tyglas vid det många skramlet. Då han såg så många vackra hästar gick han upp på vägen och in bland dem med tösen på ryggen och kom fram till kronprinsens hästar. Där gick han i lugn och ro ett stycke. Så stannade prinsen ekipaget och en lakej lade en vacker mundering med huvudstol och träns på hästen. Så vände hon, men då hon kom mittför kronprinsen vinkade hon åt honom och han tog mössan av och svängde den för henne. Hästens mundering fick hon behålla som ett minne. Det hängde i salen, alltid putsat och fint. Någon vecka efter kom Grevinnan på Christinehov förbi i sitt spann, lät kalla ut flickan som ridit för kronprinsen, lämna henne 100 kr som prinsen sänt och lämna själv ett det aldrig finaste linneplagg med mycket dyrbara italienska spetsar och brodyr och sade: att detta skall du ha nästa gång du går här och räfsar hö och rider för kronprinsen. Eller kan det bli ditt brudlinne och en gång, som jag vill hoppas dröjer länge, på din sista färd. Adjö med dig duktiga flicka." Detta blev ju hennes stolthet att visa sina vänner och bekanta. Detta var en liten händelse, men den dräkten (bara linnet) var inte ovanlig vid sådant arbete i varma julidagar på den tiden. Så var det fria bondlivet då.

Bönemannens ansträngningar

Vi två små hade ju mycket att hålla reda på, passa på att snappa upp vad Bönemannen hade att förehåva och vem offret vid detta tillfälle kunde vara. Det tog vi alltid nästan reda på, sedan var det ju en undran och huvudbry hur hon såg ut mm. Till NP kom alltid bönegubba och bönegumma, som hade att framhålla någon passande, från andra socknar och härader. Ibland putsade jag mässingsbeslagen på selarna, tvätta vägnen och borstade hans långstövlar riktigt blanka. Elna såg till hans kragar och kläder, det var ju det lindrigaste. Ingar hade allting i ordning, men hennes största uppgift var att stå på lur och höra efter hur många tusen kr tösen hade. Det var ju det viktigaste och det var ju på läpparna förjämt. Då bönegumman så var klar med beloppet skulle vi ju reflektera över, när de var så och så många syskon, fick vi allt reducera summan till hälften. Var i allmänhet så tilltagen att vi tyckte att det gick nog an, bara tösen såg något så när ut. Då stod NP på lur en gång och hörde vårt tillgamla resonemang, kom fram skrattande och sade: "Ni är mer kritiska än jag som saken egentligen gäller". Så körde han alltid bort några dagar efter besöket och i regel kom den föreslagna en vecka därefter i sällskap med sin sin fader och ibland en broder också. Det blev, i regel, slut på härligheten efter en månad eller högst 1½. Så uppenbarade sig många olika typer, somliga försagda, tordes knappt tala eller röra sig. Både Ingar, jungfrun och drängen tyckte att det var ingenting att ha, den blir aldrig färdig till något, gör slut med det samma. Men vi skulle till slut lägga ordet i vågskålen. Tyckte, har hon bara uppgivit penningbelopp, så kan hon nog bli bra sen hon blivit lite hemmastadd. Ja, sa han, vi får se. I samma veva kom en ny böneman med förslag som tilltala. Så skulle han dit men fick aldrig tid utan det självdog. Så kunde där komma en lagom framfusig, rätt intresserad av allting, men titta inte alls på åkrarna. Den var ju nog pausabel tyckte de vanliga vise männen. Bara hon hade haft en blick för de släta åkrarna, men det kan ju inte ha så stor betydelse. Vi hörde på, till slut blev det, den kan du gott ta. Men vi hade givit akt på far och bror, då båda såg och hördes inte så litet flamsiga. Då tog vi till orda, kanske hon är rätt bra, men far och bror såg lite konstiga ut. Vi tror inte hon har alla de pengar som uppgivits. Det blev en förvåning och tystnad. Då de tänkte efter hade vi kanske rätt, det skulle han då undersöka. Det visade sig att de hade knappast några tillgångar, bara skulder. Då fick vi beröm och blev tillsagda att se noga efter det ena och andra då flera andra kom.

Ruts besök

Så kunde där komma en som var rent robust, flög över allt, stallar, källare, visthur och vind. Ut på åkrarna och skulle se gränserna. Såg hon en dålig gärdesgård intill grannen, ville hon veta om grannen skulle underhålla den. Då svarade NP: Ja, om än det var hans skyldighet, för att slippa skämmas. Då vände hon sig om och sade: Den får han allt bättra på, annars skall han få med mig att göra. Det är bättre att hålla honom i örat i tid än att komma i process om kreatursofred. Hon såg allt som var vakant, men berömde intet som var bra. Hon var så rask, fråga efter allting. NP var inte så kvick, så jag svarade för det mesta, innan han blev färdig. Då hade vi följt vägrenerna, för NP och hennes far hade skor på, det var i mitten av oktober. När vi skulle gå ville hon låna ett par träskor, för hon ville gå ut på de plöjda åkrarna och se jordens beskaffenhet och om det var ordentligt dikat. Då jag hörde att hon skulle gå så sade jag: Då detta är lerjord går det snart över träskorna. Jag skall låna drängens trädskostövlar och tag de på, jag tar mina så kan jag gå med. Hon fick dem på. Rätt som det var sade hon till de andra tre: Gå ni nu hem och drick kaffe, jag såg de rustade till med det, så tar jag denne unge mannen med och uppfostrar honom ett par tre timmar. Det kan behövas för han lägger sig i allting. Då gick de, och vi ut i plöjningen kors och tvärs så vi fick riktiga elefantfötter. Då skulle jag ju förklara allt. Jag talade om hur morfar och mormor (Elnas) börjat och odlat alla de 35 tld. Så var där en stenig betesmark kvar med enbuskar, då vi kom in i den hade vi skrivit på en stor flat sten: "Morfars minne". Hon frågade vad menas med det. Ja, det skall jag tala om när vi kommer på utkiksplatsen sade jag. Här står ett E på en sten i gärdesgården, avståndet däremellan är förslaget på Eifelstornets höjd i Paris. Det var ju intressant. Så kom vi till utkiksplatsen ovanför den stora mergelgraven där vi hade fri utsikt över hela egendommen och byn. Då började jag föredraget, som varade en hel timme. Det fanns en bänk som vi satt på. Jo, dessa 5 tld, säger morfar att han lämnat helt orört, inte tagit en enda sten, utan han säger, det skall vara ett minne, att så här såg alla dessa släta vackra 35 tld ut för 50 år sen då han köpte gården. Därför har vi skrivit E på stenen därborta. Vem är då dessa "vi"? Det är Elna och jag. Vem är Elna? Det är den lilla tösen därhemma, lika gammal som jag. Det var duktigt av er. Då var här endast ett kreatursskjul, inga andra byggnader. Så relaterade jag hela förloppet, som härförut är beskrivet. Det fann hon så oerhört intressant att hon började förvåna sig över att det verkligen var sådana människor som kunde utträtta så mycket. Hennes förfäder hade kommit hit till landet under Carl XII:s tid, från Finland. Då var detta landet fattigt men Finland rent utfattigt med krig eller härjningar av ryssarna förjämt, så de var aldrig säkra. Så utvandrade en hel del till olika länder och dessa slog sig ner på en ouppodlad allmänning, som de köpte billigt av kronan. Men där var lite skog på, men aldrig hade hon tänkt på så kolossalt arbete, ty där var inte lämnat något sådant minne. Då upplyste jag att på "minnet" var 200 sten per tld, det blir 7000 sten på de 35 tld som är bortkörda och nedgrävda och de mindre som blir vid odlingen lagda i stendiken. All öppen jord är dränerad med stendiken. Har diken en sammanlagd längd av 1 400 famnar, utom de öppna stamdikena och denna mörgelgrav, som består av huvudsakligen för luften vittringsbar lerskiffer, är mörglat över hela åkerjorden 3 olika gånger, under morfars tid. Det kördes ut med 2-hjulskärror, med en häst för var, och lades en kärra på varje kvadratfamn. Och som där åtgår 1 600 kvadratfamnar på 1 tld blir det 1 600 kärror per tld, alltså 56 000 kärror 3 gånger = 168 000 kärror. Detta är verkställt på 30 år, all mörpling, stenröjning, nedgrävning och dikning har morfar verkställt innan han lämna gården. Han har byggt allt vad här finnes. Det slog henne med en så kolossal förvåning så hon fråga om jag trodde hon vågade gå bort och se hur dessa människor såg ut, så de inte blev stötta, för du vet ju vad ärende jag är ute i. Ja, det visste jag förstås. Ja, du vet visst mycket. Gissar ni gåtor här? Ja, ibland tyckte jag. Vet du då vad som hänger mellan himmel och jord och gör ägg? Då tyckte jag hon fick vara klokast, så jag sade, det kan jag inte gissa. Det är ingen gåta på vår ort. Jo, det är en slipsten. Ja, tyckte jag, var och en ort stoltserar med sitt, men här på trakten har vi hundar som har 5

ben ibland. Det har jag aldrig hört förr, sade hon. Kan de springa ändå? Ja, sade jag, de ser ut att trivas bättre ju fler ben de har. Det var underligt, var har de det 5:e? Jo, det har de i munnen upplyste jag. Hon satt lite och såg på mig, sade: Du är nog en som man inte tar där man släpper dig. Men det var bra, nu går vi till Per Nilsson, det var ju så han hette. Men jag tycker att gärdesgårdarna är så dåliga i hela rågången. Det inverkar inget sa jag, vi har fåren i flyttbara små inhägnader på trädan hela sommaren. Ja, men gässen? De också, vi har inte tid att vakta, vi lägger om all stenen med nytt ene på, på hela trädan. Vilka är nu detta? Elna och jag. Kan ni det? Ja, vi hjälps åt att plocka upp stenen, sen drängen tagit jorden av, sen lägger jag dem tillrätta och hon langar till. Sen lägger hon ene på och jag höljer. Det var de värsta glytta jag har hört, men det var bra. Så var vi framme, hennes stövlar var stora, så hon sparka dem av vid trappan och jag tog mina av. Så fick vi vars ett par filtskor på. Då börja hon ursäkta att hon kom och hälsa på. Ja, hon är välkommen, sade morfar, som jag nu nämner PN och mormor M och mig själv J och Rut som R.. Hon fortsatte: Ni vet väl ändamålet med mitt besök hos er son. Ja, det vet vi, men jag trodde nästan det gälde denne och peka på mig, eftersom ni gått flera timmar tillsammans. Nä sade R och slog mig på axeln, jag hittade bara ett lexikon härute på åkern. PN: Ja, det är bra och ha om man är villrådig i något. R: Här blir man förvånad var man kommer tror jag, det är sällsynt och åtminstone högst ovanligt man träffar på en lantman i PN:s ålder som vet vad ett lexikon är. Men tag nu inte upp mitt besök som jag ville tränga mig på, men jag skulle inte kunna förlåta mig själv, om jag inte kom att se eder båda, som uträttat ett sådant storverk på några 10-tals år. J har talat om er, att ens någon kunde ådagalägga sådana prestationer och ni ser ändå ungdomliga ut i ålderns sena höst. Åja, så brukar det vara, den som använt eder i det skönaste av alla yrken på jorden, uppehåller er också vid, de många minnenas hård, med lyckokänsla till livets slut. Det är den sanna lyckan, som ni under tiden själva smitt. Om alla verkat så vore ju vårt land minst att jämföra med Kaanans. Jag skall önska er veta att jag värderar er och den långa vackra sagan om er livsgärning, som jag hade den lyckan att få till livs av denne lille vetenskapsman. Jag skall nedskriva detta och lägga till min samling av minnen. Jag tror det är och blir ett med de vackraste. Hur det nu blir för resultat av min resa för idag, så vill jag inte gå miste om detta för aldrig så mycket. Jag brukar inte ge mig ut på sådana färder, men då jag hörde av bönemannen, som springer för jämnt, att det var bra folk och gården välskött, tyckte jag att han kunde besöka mig och som jag fann att han var beläst och såg ordentlig ut, använder inte snus i näsa och mun, som de göra omkring i våra orter, så kunde jag göra en titt hit. Men jag vill inte tränga mig på, jag vet ju inte, men passar jag så tror jag inte jag har något emot det. Jorden är bra skött och väl torrlagd, det är ju ändamålet med ett lantbruks a och o. Jag har fått veta nu i dag, att hela iordningsställandet, i alla sina jättedetaljer, är utfört av er. Och så kloka vi äro, som denne ciceron alltid säger, en riktig njutning att höra förresten. Som på ett så tydligt och iögonfallande sätt, framhåller morfars minne och har en sådan oerhörd jämförelsematerial till sitt förfogande och utan vidare meddelar det snabbt och flytande, t o m med Sifvers tal i stora mått. Det är ovanligt, men så är det med barnanaturen, då två av ödet sammanförs och har samma sinne och intresse. De kan uträtta storverk ibland, jag vet det själv av egen erfarenhet.

Jag hade en barndomsvän, vi levde ett likadant oskyldigt strävsamt liv som dessa små. Ingenting syntes omöjligt vad vi än tog oss för. Han dog vid 15½ år och jag sörjer honom ljuvt och lever på våra gemensamma minnen. Nu är det 10 år sedan, vi var lika gamla liksom dessa. Under hela denna tid har jag inte så framt jag varit hemma, försummat en enda söndag att sätta en blomma och stanna en stund vid hans grav. Det verkar som en vederkvickelse för hela veckan, jag fuktar kullen med några av mina ögontårar vvarje gång. Jag tror ju knappast jag blir antagen i det syfte här är fråga, ty här är så många vackra ställen häromkring och säkert passande flickor också. Och är där några försänkningar så blev det nog så att om jag råkade komma emellan, kunde det orsaka tvedräkt av något slag, och då kunde det bli ett

sorgok att bära för oss båda, och det ber jag försynen frälsa oss ifrån. Men ni har ju många böcker här och t o m det är också ovanligt. Ja, jag hade en del med ifrån mitt barndomshem. När jag växte upp köpte jag någon varje år, det var mitt sällskap, och det kan jag säga ett gott sällskap, och mycket får man veta och kan draga nytta av. J: Ja, vi har 36 band som PN har lämnat och med alla 93 st, förutom Allers alla årgångar, från dess början, inbundna! PN: Ja, och de två, som vi alltid benämner dem, har upprättat register, så nu går det lätt att ta den bok man önskar. R: Är det bra böcker ni har, säg namnet på någon. J: Vi har Tegnér's samlade skrifter, Fänrik stål, Fältskärns berättelser, Det amerikanska inbördeskriget, och särskilt slavarnas frigivande. Islands gamla gudasagor, flera vetenskapliga lantbruksböcker, däribland Normens, som först av alla i Sverige odlade rödklöver. Svedenborgs böcker om spiritism, böcker om den Svenska bergshanteringen, under tiderna från dess första gryning. Hantverkets historia under skråförordningen. Jonas Alströmer, John Eriksson, Göta kanals anläggning. Inga utan att de är bra. Också förstås Svenska folkets underbara öden, de banden ser det inte ut som vi skulle få slut på att studera, man kan följa utvecklingen under så olika skeden, så väl i medgång och förkovringstider, som tillfällen då landet stod vid undergångens brant. Avskuret från hela världen i krig med alla grannar, allt vad manligt hette som var vapenföra, ända t o m 17-åringar i fält i främmande länder. Så har vi efter mycket forskning kommit till den övertygelsen att det är just den svenska almogekvinnan i alla åldrar och erfarna äldre män som morfar, vi har att tacka för att vi idag har ett fritt fosterland. De kunde sköta odlingen så landet kunde sig själv försörja och barnen växte till, och år för år, gossarna kunde ställa sig i försvarets tjänst, och så inte minst flickorna i din ålder, som hade de starka armarna. Ja, detta var ju en storslagen iakttagelseförmåga och säkert en riktig slutsats. Men säg mig nu, vilka var dessa vi, som har kommit till denna övertygelse? Elna och jag naturligtvis. Ja, det förstås, men jag trodde det var av de äldre med, men ni är kloka. Då tyckte jag att vi inte precis ville vara de enda kloka utan sade: Nils Persson och Ingar är lika kloka som vi. Då fick hon så brått att vända sig bort, tog upp fickduken och låtsas snyta sig. Så skulle jag rätta till det, märkte felet, sade: Jag menar, de förstår mer än vi. Ja, det kan ja ju nästan tänka mig, men det var det förståndigaste jag hört, men du glömde den som var i din ålder, å ja, de hjälpte nog till, men var inte så starka. Nå, är det några böcker ni tycker särskilt om som rena tidsfördriv. Vi har nästan inte tid till tidsfördriv. Vad gör ni då förjämt? Det är så mycket att hålla reda på, på alla vis, alla årstider, beräkna grödan, taga emot och packa allt hö. Så ni vet vad där finnes emellan var par sparrar på skullen, sådant får antecknas, ty ser det ut till regn kör de så fort att vi inte hinner packa så hårt och då är ju där mindre. Så bestämmer vi hur stora fodren per dag skall vara, så det inte blir brist på våren före utsläppedags, och hästarna får tillräckligt under vårbruket. Så gödsvinen, vi försöker utforska gödning med havre istället för ärtor, som kostar mer att sälja. Till gässen hackar vi morötter, det blir vackrare slaktvara, billigare, och går lika fort få dem gödda och mycket annat. Så vi har aldrig ledigt, och så hjälpa till här när det behövs. PN o Mormor sade: Ja, hade vi inte dem kunde vi inte reda oss, vi är så värkbrutna nu, men livet går lätt så länge vi kan sköta jorden, som har blivit en vana, och de kan allting. Ja, jag hör att de är snälla J: På tal om vissa böcker är ju som nöje Tegnér's och Fänrik Ståls dikter, därför att vi diktar själva. Gör ni det också, vad är det då. Om allt möjligt, som poem t ex halva Hoveribondens dotter, Flyttfåglarna, De olika årstiderna, Arbetsbiets klagan, Fädernas odlingsbragder och en hel del annat., samt en del skildringar om hvarjehanda, behandlande lantbrukfolk, också julrevyerna. Det hela är underligt, jag tror jag kommit i en sagovärld, sa Rut! Får jag låna några dikter och poem så kan ni komma hem och hämta dem och se hur vi har det. Så skall ni få låna av det vi författat i er ålder, det är inte häldre litet, och har nog lite olika skiftning, då det är på olika orter och 15 år tidigare. Ja, det skall vi gå in på. Men kan du svara för er båda? Ja, det den ene vill, gör den andre. Ja, ja, detta river upp små hjärtasår, men det var i allafall bra, så kan gamle kyrkoherden få läsa dem, han har alla våra, ty han var min barndomsväns far. Vi är

granne till prästgården, så ni kan hälsa på honom, det blir nöje för honom. Han har ett mycket stort bibliotek, ni kan alltid få någon bok av honom. Där har vi som barn sugit in mycket vetande, han har varit en mycket vaken jordbrukare, men fick ej tid att fortsätta, utan arrenderade bort lantbruket. Men min barndomsvän hade ärvt hans anlag och var hos oss varje dag, och vi var liksom ni är nu, aldrig orkenslösa och jag kan inte nu fatta att vi kunde uträtta så mycket. Vi hade druckit kaffe under tiden, det sade hon var bra, ty de körde tidigt från hemmet, och när en går i lösjord blir en sugen. Nu får vi allt gå, vi har den västra sidan kvar att se på. Ja, sade PN, detta var den trevligaste stund vi haft på flera år. Jag skall säga som det är, att vi lägger oss inte i hur Nils vill göra i denna sak, det har vi satt oss för som det bästa. Men skulle detta lända till förbindelse för livet er emellan, så får du nu vår välsignelse på förhand. Ja, det skall ha tack för, och klokt gör ni som inte övar något tryck i den vägen, så blir edra sista år lyckligare. Många har fått förbistrad sin sena höst, för sina inlägg i sådana frågor. Jag tros som sagt inte, jag blir värdig, men denna dag är för mig en riktig högtidsdag, som jag inte vill gå miste om. Nu tack och adjö. Gud välsigne er tills er sista afton skymmer. Så träskostövlarna på och ut på åkern. Frågade under vägen, om hon kom att bli här, om jag ville fortsätta att hjälpa dem. Ja, om Elna får också bli här. Ja, det är ju självklart, annars kunde vi inte reda oss. Ja, då blir vi här. Men jag säger fortfarande, att jag tror inte jag blir antagen, ty här är ju naturligtvis flera i närheten, och kommer väl sådana som jag förjämt. Nä, aldrig sådana som du inte, nä, inte så kloka. Ja, men låt oss då säga dummare. Ja, det gör det, men inte förjämt, men var annan månad så där i regel. Bevars väl, då skall de väl undersöka både hjärta och lunga på mig. Ja, det gör detsamma för jag tåler undersökningen, om den så vore mikroskopisk, det är jag inte rädd för. Men jag har en aning att jag kommer aldrig här mer. Nu ska jag säga dig något, för du har varit duktig mot mig idag. Att ni två små är precis som vi var, men edra vägar kommer att gå åt olika håll. Får jag se i din hand. Ja, du kommer att få ett växlingsrikt liv, olyckor som genom händelser räddar livet, stora framgångar och stora förluster. Men det kommer att ordna sig och blir bra till sist, men det dröjer mycket länge och gammal blir du. Här syns särskilda tecken att snart förestår dig en stor förändring som kommer nog för en tid att upphöra eder samvaro. Så skall jag tala av erfarenhet. Så har barnavänskapen i all sin oskyldighet varit så förtrogen, att när ni sen träffas, känner ni er något främmande för varandra och avståndet vidgas mer och mer, inte som ovänner, ty det kan ni aldrig bli. Men så brukar det gå. När min barndomsvän var 14 år skulle han genomgå en lantbrukskurs i Danmark på 1 år. I samma veva dog min mor och jag fick så mycket att göra, så tiden gick så fort. Jag levde på hoppet att han skulle komma, så vi kunde fortsätta som förrut. Men det hade blivit någon förändring, barnaåren var väl slut och därmed den innerliga förtroendekänslan. Vi var tillsammans som förrut och det var ju mycket nytt på båda håll, vi hade att diskutera, men på något sätt en främmande bävande känsla som vi inte kunde förstå. Inom ½ år fick han lunginflammation och dog. Men gå nu inte och tänk på detta, utan njut av barnaåren så länge de räcker, så har du ljuva minnen för livet. Jag bara säger det, ty jag vet och ser hur det skall gå, och när du blir större, kan du hälsa på mig och tala om, om det slagit in som jag säger. Är det för du är av finsk härkomst du kan sådant? Ja, det ligger nog lite i blodet, det har jag märkt. Så har jag ju också i detta stycket erfarenheter. Ja, jag skall hälsa på om vi lever. Ja, all jorden är förstklassig här och bra skött och ordning syns här vara. Inte ett enda jordbruksredskap ligger ute. Nä, det bär vi in. Hjälper Elna till med det också? Ja, det är mycket som är tungt. Så skall de tvättas, tjäras och smörja de blanka delarna med talg, så de inte rostar, så det behövs två. Ja, nu får jag tvätta av stövlarna. Nej, bara kasta dem, det gör jag och smörjer dem då de blir torra. Du är redi du! Vi trodde ni aldrig skulle komma tillbaka, men var så goa, gå te bords, så ska ni ha lite mad. Nu ska jag först låna några dikter och poem. Nä, sa jag, under tiden packar vi in dem i ett paket. Då vi kom in i kammaren tyckte Elna: Är det rådligt att lämna ut dem, vi får dem kanske inte tillbaka och får kanske inte tid att skriva nya. Ja, det kan du tro, Rut är en redi människa. Vi

skall köra och hämta dem själva och hälsa på kyrkoherden och få böcker av honom. Hon är av finsk släkt, har många böcker och ett bra ställe, så det blir roligt skall du se. Ja, då är det ju klart, både fadern och brodern såg ut att vara bra folk. Det var väl jag visa honom så mycket han fick tid att ta del av, han var riktigt trevlig. Vi fick en lämplig papplåda av Ingar och lade i det bästa vi hade. Vi hann ändå äta med. Då blev det tal om vårt besök. Hon bestämde att vi skulle komma i julaveckan, köra på morgonen ena dagen och hem på em dagen efter. Och slumpa det till så, de då hade släktmöte, som det skulle vara hos dem detta år, det turades om. Vi skulle vara 2 nätter, ty en halvdag skulle vi vara hos kyrkoherden, det var tvunget. Vi fick lov och bestämde oss, såvida vi fick ha bläsen, ty han var inte rädd för något, och det fick vi. Så skulle de köra, sade adjö, och till NP sade hon: Nu har jag sett vad jag behöver och tycker du det är skäl i att vidare dryfta frågan, så är du välkommen, i annat fall har jag haft en så intressant dag, så jag ville inte gå miste om den, och anser mig ha valuta tillräckligt, och till oss, adjö små sockergryn.

En hemlig överläggning

Så börja vi medan de andra skötte utfordringen, planlägga vad vi skulle säga på qvällen, då de andra yttrade sig. Som vanligt skulle frågan noga ventileras. Vi hade klart för oss vad de vise männen skulle göra för beslut, att det var en människa som ingen kunde ha i huset. Men detta var ett så enastående fall, att vi överlade mycket noga hur vi skulle lägga orden, och till på köpet domarlikt, liksom åldermannen i byn brukar. För att sätta myror i huvudet på dem en stund skulle jag först tala och framhålla hennes talanger, och försvara henne, för de tillvitelser de tänkte fälla. Kunde vi då få honom att i förbluffelsen yra, att han inte behövde penningar, skulle Elna föreslå Jöns Nils Hanna (en granndotter). Så var vi samlade på kvällen. Den som inte sade något var Ingar. De andra talade i munnen på varandra, NP, drängen och jungfrun. Till slut var det inte tal om utan det var en ragata av första ordningen, som säkert ingen annan ville ha, och försökte placeras här. Nä, tvi för allt smör i Småland, då är det allt bättre att vara udan. Så blev det tyst. Nå, tyckte Ingar, här i denna sak har ni väl inte något att säga glyttar? Då hov Elna upp sin röst och sade, nu ska Johan först prata, sen talar jag. Ingar varnade överlagd komplott, det såg vi, ty då satte hon alltid petter på, och det gjorde hon nu, visste det skulle sluta med munterhet.

Sammanträdet efter Ruts besök

Jag började ju så oförberett och oskyldigt jag kunde, men sade att hade vi blivit uppfordrade att yttra oss, i en så dilikat fråga, så vill vi naturligvis lägga i dagen våra iakttagelser, til vad kraft och verkan det hava kan. Men, i denna sak har ni allt gått lite lättvindigt tillväga, i synnerhet i edert hårda slutomdöme. Först ådagalägger ni inte så liten brist i er omdömesförmåga, går helt ut ifrån att hon är en raspa som bara ser på bristerna och inte har ett ord att säga om det som är bra, och således är oförnöjsam och ingenting kommer att passa. Är det inte så? Ja, de är precis och det räcker väl! Ni har således glömt att giva akt på en hel del goda egenskaper som den människan har och de stora fördelar dessa har, för ett framtida ekonomiskt bestånd. Bevars väl tyckte jungfrun, du är ju som en abekatt ve tingen. Ja, tyst sa Ingar. För det andra var det en som inte glömt ögonen hemma och inte munnen heller. Nä, di har du jädraiden rätt i sa drängen. Och rädd för att arbeta är hon säkert inte. Nää, sa NP och vad jag kunde finna, hade hon ett klokt omdöme när hon påpekade brister, det är ju riktigt. Såvitt jag fatta rätt var det endast en detalj vari hon anmärkte. Det tyder på att hon var van att allt skulle vara i ordning och att det inte blundas för en liten brist, som alltid har benägenhet för att på otroligt kort tid blir stor om den får sköta sig själv. Den som är ekonomisk anlagd vet att det är lättare att avhjälpa en liten brist som låter sig göra nästan kostnadsfritt, än om den fått dröja, och skadan kan bli obotlig eller i bästa fall mycket dyr. Se här bara, när det blåser och det blir ett litet håll på halmtaket, det är lätt att binda fast en liten

halmsticka så är det lika starkt och ser snyggt ut, men försummas det så vid nästa storm flyger hela sticktaget av. Ett instämmande mummel från alla, vidare att hon inte berömde något, visar en ovanligt rakryggad karaktär, vilket jag dock får anledning återkomma om kvällarna i skymningen vid brasan. Dessutom tror vi, att då här är uteslutande allting bra, så det inte gäran kan bättre bli, med undantag av det av henne påvisade, tyder på, att de har allting bra hemma hos sig, så hon tycker det är inte mer än det skall så vara. Och det är väl logiskt? Ja, sade NP och då är vår uppfattning efter noggrant övervägande att just den saken talar för att det bör finnas det belopp att föra med i boet, som uppgivits. Vi lutar förr åt att kunna lägga en fjärdedel till, eller så, ty sådana människor som har allt i ordning och ser ytterst ordentliga ut i övrigt, låter nog inte bönemannen få fast om allt de äger, och kan springa land och rike omkring med det, och de får högre skatter. Och att hon såg bra ut det kan säkert ingen neka till? Nä, sade de lite till mans. Alltså, vi tycker du ska ta na. Men då var NP lite hög av sig, sade, inte vill jag ha en sådan Xantippa, och penningar behöver jag ju inte. Alltnog, kom så det vi beräknat. Så började E. Ja, själva detaljerna äro ju utredda och jag instämmer du ska ta na. Men, men, de va penningefrågan, den trodde vi var livskoret, det förstår vi ju inte på annat sätt än att det är bra att ha. Och då du nu säger att du inga behöver, så tag då Jöns Nils Hanna, hon har ju 8.000 kronor förstås, men det är väl åtminstone inte skadligt, och hon är snäll och ser bra ut, och är duktig mä och gärna vill ha dig. Då vet vi att det blir bra på alla vis och du som är min morbror och är som en far för oss, vill vi ditt bästa. Och fick du den som va här i da, kanske det ble synd om dig i alla dina dar, för dina öron kom nog att sitta till hands för henne jämt, det hördes vid den dåliga gärdesgården. Hon sade sig hålla den i örat, som hade stängselskyldigheter, och det är just ingen anna än du själf, som därvid kan komma ifråga, alltså föreslår vi: Tag Jöns Nils Hanna. Det blev jubel och handklappningar, samt kaffedrickning. Så hade vi trevlig de långa vinterkvällarna, då jag som föreläsare repeterade vad hon talat om. Om sig och sin barndomsvän, med resultat att hon fick i odelade aktning och de övriga sade inget förtal längre. Liknande inlägg spann vi ihop många gånger, och det blev mycket uppskattat, isynnerhet för vi var så små. Nog av, han reflekterade lite på Jöns Nils Hanna emellan som där kom någon till förevisning.

Första besöket hos Rut.

Så kom ju julaveckan. Vi körde med släde och bjällror, fick fråga vägen på många ställen. Det var 3 mil, kom dit kl 1 em, vid god vigör. Varma, vi hade stor färskinnsfäll, tjocka ullvantar, bra klädda i övrigt. Det var 3:e dag jul. Dagen efter var släktmöte, 40 personer, väldigt trevliga alla. Vi blev föremål för allas beundran och alla ville tala med oss. De hade fått nys om hur viktiga personer vi var. Kyrkoherden skulle ju synnerligast språka med oss. Han roade sig och skulle sätta oss på det hala vid ett tillfälle, ty vi kunde diskutera jordbruksfrågor, som var hans älsklingsämne. Då frågade han: Nå, ni som är hemma i mycket, tycker ni medeltiden eller nutiden är bäst? Detta var ju en hård nöt att knäcka, vi satt lite och fundera. Så tänkte jag, att besvara den frågan korrekt var omöjligt, det får bära eller brista. Jag svarade, nutiden tycker vi är bra och hade vi levat under medeltiden skulle vi allt sagt vad vi tyckt om den. Det var ett allmänt gillande och kyrkoherden klappa oss på axlarna och sade att svaret kunde absolut inte vara rättare. Det var för honom en ren överraskning, ty de flesta han frågat har dragit fram en hel del av båda tiderna och sökt därav göra ett svar, som emellertid drunknat i ett enda virrvarr och inte blivit någon svar alls. Detta var i alla fall ett svar som i all sin korthet vittnar om en tro som kan försätta berg. Ja, det var redigt. I morgon kl 2 em skall ni följa med ert värdfolk hem till oss så skall vi ha en trevlig qväll, som ni inte skall glömma så lätt. Så höll han tal på qvällen för släktsamlingen, bl a erinrade om deras förfäders inflyttning, hur de slog sig ner i öde bygd. Byggde sig ett pörte på riktigt normadvis, började svedja och odla. Och nu är just denna plats, som då var helt oodlad, nu ett av de bästa hemmanen i

socknen, och de andra här församlade besuttna, idoga och synnerligen vakna jordbrukare. Då drog han till sist in oss, att vi har här även ibland oss två utomstående telningar av det unga Sverige. Det vill med fullkomligt skäl säga, då de vid sina unga, kan ju säga barnaår (men det tycker de kanske låter nedsättande) så säger vi unga år, enligt vad vi hört, mera förtrogna med jordbrukets detaljer än många som är i mogen ålder. Och på skildringens och diktens vingar flyger de högt, det har jag nu till min stora glädje och förnöjelse fått erfara. Vi innefattar dem i hela denna samling med önskan om lycka och välgång i alla företag. Sedan höll han aftonbön, kl 2 var det slut.

Där var en stor byggnad med 7 rum och eldstad i alla. Vi fick var sitt rum, eldat och skönt, fint nedbäddade. Där var uteslutande gamla almogemöbler, tunga, men snyggt målade, med rankor, tulpaner och andra blommor. Vackra almogevävnader från flera släktled, tenn och silversaker. Alla ekonomihus förstklassiga. Odlade betor till korna, det hade vi aldrig sett förr. De gav dem hela korgar fulla.

Så fick vi läsa deras dikter, de var både många och bra. Men själv tyckte hon att de gjorde sig inte fullt så bra, ty våra motiv var nästan bättre. Ett bibliotek hade de, större än vårt, med en del böcker som hade följt med från Finland, som vi inte kunde läsa, men de kunde. Ett band från Roms storhetstid på latin, det kunde hon endast läsa. Det hade barndomsvännen lärt henne. Hon satt en qväll vid brasan och tala om för oss (2 timmar) så mycket hon hann med av den boken.

Roms förfall

Under den största glansutveckling som troligen i världen någonsin funnits och därpå följande period av kristna förföljelser, med sitt hårresande och rent omänskliga plågande. Sedan Roms förfall då allt var helt genomruttet, så de inte visste vad de skulle taga sig till för orgier, som var rafflande nog, så satte de upp manshöga pålar, med något mellanrum, vid gatorna, smorde tjära på dem, samt band negerslavar uppe på dem, vilka de också smorde tjära på. På qvällen då det var mörkt, körde de och hade stora festtåg på gatorna, satte eld på tjärstolparna så lågorna gick upp och brände tjäran på slaverna, och i den jämmer och skrik från de stackars människorna, drog fälttågen fram och njöt av anblicken och som de kallade körsången, och till sist en redogörelse över det helas tillintetgörande. Många fina bokband fanns där och många liknade våra, men liksom hos oss intet skräp, det gav vi oss komplimanger för. Brodern var också belevad, tala om så många tilldragelser från deras ort och vi från vår.

Hos Kyrkoherde Bokekrona

Så kom vi till prästgården, där var också till ytterlighet gamaldags, ingen nyhet av något slag, han sade, vi har det gamla, det är liksom hos Rut. Jag instämmer med henne, då hon säger att fädernas andar talar till oss genom bohaget och det får jag säga är ljuvliga stämmer. Tänk ändå, det är ändå möbler och vävnader utav deras egna händer och de påminner om olika tider och skeden, där försakelse och arbete satt i högsätet, det måste vi vörda och hålla i hälg. Så visade han och förklarade sitt bibliotek. Det var stort där var ungefär 800 band av olika åldrar, som han i koncentrerad form förklarade, mycket av både in- och utlandens jordbrukslitteratur, som ligger i helt historisk form ifrån aldre första början till dåvarande tid, med alla länkar från då en trädkrok var hela redskapsförrådet och fortskridandet i alla olika tempo.

Så blev det stor middag. Det kom några grannfamiljer, alla trevliga och vänliga och vi var ju sevärdheter. Alla hade något att förtälja om gammalt och nytt. Kyrkoherden föredrog våra dikter och när han läste upp Hoveribondens dotter och visa stjärnan, hjärtat och korset, grät de under tiden, med vissa mellanrum, både kvinnor och män. Julrimmen tyckte de var enastående. Ingars tyckte de var så vackert och Nils Persons tyckte de var rent underligt att vi som var så små kunde träffa ackurat huvudet på spiken. Han redogjorde i korthet motivet

och sade vi hade stoff, ty enligt vår utsago, kom en ny varannan månad. De blev så upplivade allesamman. Den qvällen var den roligaste vi sett, alla tala, där var inte tyst en minut. Kl 12 var det slut efter att en av döttrarna sjöng några vackra bitar till orgeln. Så skulle vi stanna, han gav oss vars två böcker, 4 band som tillsammans handlade om alla svenska konungar och deras regeringssätt, ända från hedenhös, med beskrivningar om landets framåtskridande under de olika skeden och verkan av de olika regenternas mått och steg, samt de frukter man därav kunde spåra, vilket ibland var rena fördärvet, rivande fullständigt ned vad ibland århundraden byggt upp. Utredningar om de olika regenternas karaktärsdrag och påpekande av förtjänster och brister i detalj, vilket visar ett folks alldeles otroliga seglivenhet. Det var bra böcker. Han sade sig utvalt dem till oss i anledning av mitt yttrande omgående Svenska folkets öden, där jag sagt att vi kommit, efter mycket övervägande, till den övertygelsen, att vi har Sveriges kvinnor och åldringar att tacka för det fosterland vi idag äger. Det tyckte han kunde inte vara rättare, därför ville han ge oss en inblick så långt tillbaka man kan komma.

Några härliga dagar i Ruts hem

Så blev det ett förfärligt yrväder så vi kunde inte köra hem förrän dagen efter nyårsdagen. Vi var till nyårsotta i kyrkan. Där var heller ingen orgel, liksom i vår, men en sångkör, som för oss var ju ovanligt. Så hade vi lite tid taga notis om biblioteket och göra avskrift av Ruts diktsamling, hennes broder hjälpte oss, så det blev mycket. Vi fick en bok av Rut som behandlade astronomin och en om kemi. Denna senare sade hon att hon och hennes barndomsvän hade köpt för attkomma djupare i jordbrukets många hemligheter och utforska jord och växters otaliga delar varav det är sammansatt.

Rut hade släktingar i Norge som vid utvandringen slagit sig ner där och var valfångare. Dit reste hon och hennes kamrat som 11-åringar och hälsa på. Var där en månad och då de reste tillbaka följde 2 småtingar av deras med och var en månad hos dem. Emellertid hade de diktat en del om fångst och fjordar mm, övervarit en rättegång om ett barnamord. Det var en flicka från en obyggd, långtifrån samfärsel med andra, som kommit att tjäna hos en nybyggare, och blivit på det viset. Han ville de skulle gifta sig, men hon var obeslutsam, förstod väl inte hur tiden led. Hon skulle gå ut i marken efter enris till laggkär, gick över en bäck, halkade och föll i vattnet, födde barnet där, svept en trasa om och lagt det emellan två stenar. Kom hem och var rent genomvåt, barnet hade kvävt i vattnet. När hon fick torrt på sig utträttade hon sysslorna lika bra. Hon skulle gå ut och hämta barnet och gräva ner det i skogen istället. Var rädd att anmäla det för prästen. Så gick det någon tid. Så var det som på andra ställen en aoch annan sladderkärring, som kom med korta mellanrum, och skulle lägga näsa i allt som hände och föra det vidare. Hon anmälde fallet för länsmannen, p g a att barnet inte syntes till. Det blev förhör och vid tinget var dessa närvarande (Rut och kamraten) och hörde på och upptecknade. Huvudvittnet, som jag här inför såsom en ovanlighet för så långt tillbaka, då det hörde till ordnigen att trampa på alla som råkat ut för liknande olyckor lyder som följer:

Länsmansfruns vittnesmål i barnamålsprocess i Norge

Vi kvinnor, sade hon, äro en olycklig och förtryckt hälft av mänskligheten. Det är män som skriva lagarna, vi kvinnor har intet inflytande på detta. Men kan en man sätta sig in i vad det vill säga för en kvinna att få barn? Har han känt ångesten, har han känt den förfärliga smärta och vända och utstött skriken? I detta fall är det en tjänsteflicka som får barn. Hon är ogift, hon skall alltså gå med barnet under sitt hjärta och försöka dölja det. Varför skall hon dölja det? För samhällets skull. Samhället föraktar den ogifta kvinnan som skall få barn. Det icke blott icke skyddar henne, utan det förföljer henne med skam och förakt. Är det inte härresande? Det är så att var och en människa med hjärta i bröstet måste uppröras. Flickan skall inte bara föda barn till världen, vilket kan synas hårt nog, utan hon skall behandlas som en förbrytare för den skull. Jag vill säga: att det var en lycka för denna flicka, som sitter här

på de anklagades bänk, att hennes barn genom en olyckshändelse föddes i bäcken och kvävdes. Det var en lycka både för hennes själf och för barnet. Så länge samhället är som det är nu, bör en ogift mor vara staffri, även om hon tar livet av sitt barn. Något ogillande hördes från domaren. Eller i alla händelser straffas helt lindrigt, sade frun. Naturligtvis äro vi alla eniga om, att barnens liv skall skyddas. Men skall ingen av humanitetens lagar gälla i fråga om den olyckliga modern? Sätt er in i vad hon genomgått under sitt havandeskap, vilka kval hon upplevat genom att dölja sitt tillstånd och inte veta sig av någon levande råd med sig själf och det barn som skall komma. Det kan ingen man sätta sig in i. Barnet får i varje fall en välmenad död. Modern vill inte sig själf och det kära barnet så illa att det skall leva. Skammen är för tung för henne att höra och hörför mognar hennes plan på att avliva barnet. Så föder hon i lönn och hon är i ett helt dygn så förvirrad att hon är otillräknelig under dråpet. Hon har så att säga inte begått det, ty hon är förvirrad. Med varje led i sin kropp, ännu värkande efter nedkomsten, skall hon nu taga barnet av daga och skaffa undan liket. Tänk er denna viljeanssträngning som kräves för detta! Men naturligtvis önska vi alla att barn skola leva och det är enbart beklagligt att några av dem omkomma. Men det är samhällets egen skuld, detta hopplösa, obarmhärtiga, skvallersjuka, hätska, elaka samhälle som ligger på lur för att med alla medel störta den ogifta modern i fördärvet. Men till och med efter en dylik behandling från samhällets sida kunna de misshandlade mödrarna resa sig igen. Det är ofta så att dessa flickor, efter sitt samhälleliga felsteg, just börja utveckla sina bästa och ädlaste egenskaper. Rätten kunde ju fråga föreståndarinnan på de asyler, som upptager moder och barn om inte det är sant. Och det är genom erfarenhet fastställt, att just de flickor som ha, -- ja, som samhället på detta sätt tvungit att dräpa sitt barn, bli så utmärkta barnpigor. Det borde ge en var något att tänka på. En annan sida av saken är denna: Varför skall mannen gå fri? Modern som begår barnamordet kastas i fängelse och får lida, men barnafadren, själva förföraren, honom rör ingen. Men alldenstund han är barnets upphov, har han lika del i mordet, och den största delen i det, utom honom skulle olyckan aldrig ha skett. Varför skall då han gå alldeles fri? För att lagarna skivs av män. Där har vi svaret. Det är så, att man måste ropa himlen om skydd mot dessa manfolkslagar! Och det blir aldrig bra förr att vi kvinnor komma med och få ett ord i laget vid stortinget. Men då nu det grymma ödet drabbar den mer eller mindre skyldiga ogifta modern, som begår barnamord, vad skola vi då tänka om den oskyldiga, som bara misstänkes för mordet och inte har begått det? Vilken upprättelse ger samhället denna stackare? Ingen upprättelse! Jag vittnar att jag känner den anklagade flickan, som sitter där, jag har känt henne sedan hon var barn, hon har varit i min tjänst, hennes far är min mans biträde. Vi kvinnor tillåta oss att tänka och känna, stick i stäv mot männens anklagelser och förföljelse, vi tillåta oss ha en mening om saker och ting. Flickan där är häktad och berövad sin frihet, såsom misstänkt. Först för att fött sitt foster i lönn och sedan för att ha tagit det av daga. Hon har - det tvivlar jag inte på - icke gjort någondera delen. Rätten torde själf komma till den solklara slutsatsen. Lönn och? Hon föder sitt barn på ljusa dagen. Visserligen är hon ensam. Men vem skulle vara hos henne? Det är långt uppe i ödemarken, den enda människa utom hon själf, är en man på stället. Skulle hon ha tillkallat honom i ett sådant ögonblick? Vi kvinnor uppröras vid en sådan tanke, vi slå ned ögonen vid en sådan tanke. Så ska hon ha tagit barnet av daga? Hon födde det i en bäck. Hon ligger där i iskallt vatten och föder. Hur har hon kommit till bäcken? Hon är tjänarinna, alltså slavinna, hon har sina dagliga göromål. Nu skall hon gå till skogs efter enris till laggkärnen. När hon skall över bäcken halkar hon och faller ned i den. Där blir hon liggande, barnet föds och kvävs i vattnet. Hon avslutar med dessa ord:

Vi kvinnor har ett hjärta. Jag har lämnat mina barn i främmande händer för att kunna resa hit och vittna för den olyckliga flickan. Männens lagar kan inte förbjuda kvinnor att tänka. Jag tycker att flickan där är nog straffad, för att inte ha gjort något som helst illa. Frikänn henne

då, så skall jag taga henne till mig. Hon kommer att bli den bästa barnpiga jag haft. Effekten härav blev frikännande. Åklagaren ville ha henne dömd då hon saknade ogävida bevis.

Detta hade barnen nog inte ordagrant kunnat nedskrivna, men hennes (Ruts) barndomsvän kunde stenografi, så han skrev under tiden. Det var i allafall en rutersfru.

Jag skall nu taga en bit till som hon (Rut) nedskrivit sedan hon blev något äldre och lyder som följer:

Välsignelsen från barnåren

Det finnes från olika tider i vårt liv, så mycket att minnas och bevara. Och barndomsåren äro därvidlag icke blott de första utan även de viktigaste. I barndomen ha alla en frisk aptit på livet. Allt är nytt och så angeläget att lära känna. Det finnes en barnslig nyfikenhet och ett barnsligt förtroende. Bådadera kunna visserligen förledas och därmed bli till skada. Men de höra med till vår naturs rika möjligheter att värva kunskap till livets bästa. Viktigt är därför, att varje barn får god ledning och gott sällskap, så att dess sanningssinne väckes och övas och att dess förtroende icke svikas. I barnanaturen återspeglas vår egen persons innersta väsenart, denna art, eller om vi säga böjelse, följer gärna till livets slut. Jag tror för min del, att de första åren, ett gott sällskap i samma åldersklass, är den största lycka, som kan komma till mänsklighetens lott, då alla tomrum fyllas med nyttig gärning och outplånliga minnen som inte sinar intill livets sista skymning, och till sist: när den långa evighetsnatten kommer, breder sitt flor över vårt stoft.

Hemfärden

Så skulle vi köra hem, men först gå till prästgården och taga farväl. Prästen hade gjort en avskrift till Rut och en till oss och bad att han fick behålla originalet av "Tattarens ridderlighet" med våra underskrifter som minne. Det fick han och bad oss välkomna dit om vi någon gång kom de vägarna förbi. Det kom jag, men aldrig Elna, vilket här senare beskrives. Ruts fader o broder förelade att vi skulle komma någongång. Rut sade, som ni märker har jag inte ens frågat vad de tyckte om mig hos er, ty det blev som jag trodde, och det är nog bäst, så det tänker jag inte ens på. Jag gläder mig åt så mycket jag fick höra, på denna min pilgrimsfärd, som är mycket jag aldrig tänkt på, och att ni tycker om mig, ty det vet jag ni gör och det försäkrade vi, att vi inte kunde tycka bättre om någon. Ja, sade hon, då är jag nöjd och att vi, och alla ni här, kommit i beröring med tycker om er, det förstår ni nog. Så körde vi, det var höga drivor, men bläsen tog det försiktigt, fick gå som han ville och hitta vägen själf, så vi frågade inte eller tygla en enda gång. Vi kände ju inte igen något då det hade blivit så mycket snö. Vi kom hem i kvällningen och det blev stor gjädje. De var oroliga att vi kommit ut i snöryan, men lita på hästen, så de vänta i det längsta att det skulle gå bra. Så blev kungörelse den qvällen till kl 12. Sedan om qvällarna till våren skulle vi tala om och läsa högt för dem i det vi fått. De tröttna inte utan ville höra flera gånger. N.P sattt också och hörde på med mycket stor uppmärksamhet. Sedan när hon (Rut) nämndes var det alltid: det var i allafall en bra tös. Vi var hela söndagen hos morfars och läste för dem och de var lika intresserade. Vi fick tala om allt där också. De sade båda två att en sådan har här aldrig varit (Rut) och säkert aldrig kommer och att Nils är lite tanklös som inte kan se, men det får bli hans sak. Så kom där nya, med sina mellanrum, men Jöns Nils Hanna uppvaktade han emellanåt hela tiden.

Flickan från Ramsåsen

Så hände mot våren, det kom en böneman från Ramsåsa, det låg långt andra sidan Sövdeborg, och han (NP)körde dit, var borta två dagar och bestämde att de skulle komma nästa söndag. Det visste vi emellerid inte. Men den söndagen skulle drängen ha fritt och gå hem. N.P och I körde till Elnas hem och som jungfrun hade sitt hem där i närheten fick hon

åka med. Så skulle vi sköta huset, utfordring och allt. När vi vattna korna kl halv 12 kom en skjuts på gården och fråga om N.P var hemma. Nä. Det var ju tråkigt när han var hos oss för en vecka sen, bestämde han att vi skulle komma idag. Jasså, ni skulle se på stället. Ja, det skulle vi och talas vid lite. Ja, tyckte vi, det kan vi reda lika bra. Kan ni det, de var inte illa de. Ja, stig in, vi har snart klart här. Så skulle vi ju överlägga hur vi skulle reda dem. För det första sade E att det är en riktig tur, Ingar har bakat sockerkaka och småbröd, och ankan vi slakta och plocka igår, den skall jag steka. Det är bäst jag går in och kokar kaffe genast och då jag kom in var kaffe serverat. De tyckte det var roligt, fråga och prata värre. Fråga bl a om han (N.P) hade pengar utom stället. Åja, lite, men det står ju o förräntas, men gård och inventarier är skuldfritt och inga lösa skulder. Ja, då är det förträffligt tyckte de. Ja, och ni har ju 17.000, sa bönemannen, det blir ju nära 3000kr och det räcker här, såvida det inte fordras stora förändringar. Vilka då? Ja, t ex mycket fina möbler och ett nytt boningshus, för då räcker de inte. Ja, svarade tösen, inte har jag någon ny boningslänga att flytta hit och denna är bra nog till mig. Men möbler och annat invändigt det har jag, så det skall inte kosta något och har ni plats till kor så kan jag taga några sådana hit. Vad säger ni nu? jo, då är det godkänt, till full belåtenhet av oss. Ja, det var roligt att höra, men skall fler bestämma? Ja, Nils Persson får ju ha sista ordet förstås, men vad på oss ankommer är det inte hinder. Men nu vill ni väl se på jorden och annat, så ska jag visa medan Elna lagar middag. Jag demonstrerade på bästa sätt och de tyckte allting var bra. Så åt vi middag och innan de åkte bad de oss säga N.P om han ville komma till dem om 14 dagar. När de så kom hem sent på qvällen skulle de höra hur vi gick iland med det. Då de hört allt tyckte de vi skött oss som stort folk. N.P hade redan ångrat sig, ty de hade bara sandjord där hos dem, så det blev inte mer besök. Så kom det nya i olika skepnader och slutade i vederbörlig ordningar, och är så nära lika utom två fall som jag anser skäl att följa med i utredningen.

Flickan från Sillaröd

En kom från en by som hette Sillaröd. Det blev flera besök hos varandra än vanligt, och den ville han ha, men hon gjorde själf slut. Anledningen var att där kom en ung skollärare till byn som börja uppvakta henne. Så omkring ett år efter på sommaren försvann N.P helt sedan en pojke varit hos honom ett ärende. Detta var på morgonen, men bort mot qvällen gick jag över "morfars minne" och ibland enbuskarna låg de båda, N.P och Hanna från Sillaröd. Hon alldeles förgråten och han lite snopen. Hon sade: Du är väl snäll och inte talar om att du sett mig. Ja, det lovade jag, och höll det, till behövlig tid. Men som hon gått den långa vägen och nu inte fått något till livs på hela dagen, gick jag hem och plockade en liten påse jordgubbar och gick tillbaka och gav henne. Hon kom inte fram till gården utan gick hem till natten.. Hon hade blivit på det viset, som det hette, med skolläraren, men ångrat sig och ville nu försöka få N.P. Men då var han inte sinnad, så en tid efter gifte hon sig med Johnstrof, som han hette, blev inte bra utan skildes efter ett år. Hennes två bröder var ogifta och skötte hushållet hos dem pånytt och de syskonen höll mycket av varandra, så det blev bra för henne som förut. Hennes man var en äkta slarver och överlevare. Alltjämt gick N.P och träffade emellanåt J.N.H i deras skogsduge, de satt där hela nätterna

Vägarna börjar skiljas

När vi var konfirmerade vid 13 år, eller det år vi fyllde 13, blev Elnas mor sjuk strax efter och hon måste flytta hem och stå för hushållet och reda de ungre syskonen. Ingar gifte sig på hösten och flyttade. Då var det lite trist, men jag hade ju en del dikter att fullborda. Vi (E o jag) bytte böcker, från sockenbiblioteket och någon gång diskuterade dess innehåll. Längtade att modern skull bli frisk, så vi kunde fortsätta som förr, vilket dock aldrig hände. Så på våren tidigt, drängen harvade första dagen på gårdens yttersta åker, bak en backe, och jag ville nödvändigt gräva ner en stor sten på backens sluttning, som blivit synlig de senare åren. Detta

hade jag aldrig gjort förr, men som N.P visste att den varit nedgrävd en gång förrut, och då det var stora risken att den kunde glida ner innan graven var riktigt färdig, och då falla på mig, sådana olyckor lär tala om sig ibland. Så kom han ut flera gånger om dagen och skull se så det gick bra. Nu kommer här ett underligt drag, som jag så ofta fått erfara, tillfälligheter räddar livet. Just då han kom till mig, började jorden spricka, således börja stenen att glida. Jag hade hackat för mycket under, han tog mig i hand och drog mig upp, och så fort jag kom upp på kanten rulla stenen i graven och slog till i motsatta sidan. Där hade jag blivit krossad, ty det var en stor sten.

Eldsvådan

Då jag såg mot hemmet började det ryka ovanligt stort av skorsten, det var soteld. Vi sprang hem. Det var ju en kringbyggd gård med halmtak, en gnista hade fallit på taket, det liknade en svart prick och rök lite av den, vidgade sig mer och mer. För att nå dit skulle jag stå på N.P:s rygg och kasta en hink vatten på, men just som jag skulle kasta upp vattnet flamma det till och i följd av den starka blåsten spred elden sig över hela boningshusets tak ögonblickligen. Då var intet att göra än att rädda djuren. En häst, 20 kor, 6 ungdjur 8st 4 måmaders grisar och 14 får. Alla fick vi ut i aldra sista ögonblicket. Vi hade inte tid att säga till jungfrun, som varit ensam hemma. Hon visste intet förrän hon såg alla taken i brand. Hon hade varit i källaren, hon tog en famn kläder, sprang ut genom trädgårdsdörren. Då hon skulle ut om dörren föll en del av halmtaget på henne, tappade kläderna och blev något bränd i hår, ansikte och på händerna. Så vi fick inte ut något, hade endast det vi var klädda i. Det var en stormig dag, så allt brann ner på en timma. Det var mycket lågt brandförsäkrat och inte alls grödan. Således förlorades allt helt, fodret, fodersäd och allt utsädet. N.P gjorde en mycket stor förlust. Detta blev relaterat i Ystads Allehanda Tidning. Det hade Rut sett, sände sin bror ridande att hämta mig tredje dagen efter.

Andra besöket hos Rut och kyrkoherden

Jag skulle komma i de kläder jag hade på då vi rädda djuren, det var order från Kykroherde Bokekrona. Han ville giva av de kläder mm som varit Carls. Jag tog en häst och red med. Jag fick en fin svart kostym till helgdags, en söndags och en vardags, ett par skor och ett par stövlar, 6 skjortor, underkläder, 2mössor, en del kragar. Detta skall du ha för de många stunder ni berett mig med edra skrifter. Det är för mig ett oförgätligt nöje, i synnerhet för det påminner om min son. Av Rut fick jag 10 kronor, några böcker. Hon packa in det hela så det hängde över manken på hästen, hälften vid var sida. Så skulle jag tala om hur det nu var därnere. Då fick hon veta att Ingar var gift och Elna hemma hos sin mor och gården nerbrunnen, sade hon, vad var det jag sade till dig? Sanna mina ord, ty jag vet och ser det. Gå inte och tänk på det, ty det blir som det blir, man måste helt enkelt följa med. Hälsa nu din barndomsvän och, lycka måtte följa dig, det går nog bra, låt mig höra av er någon gång. Jag kom ju hem och var uppklädd, så det var inte maken i byn, ty det var fina kläder och passade i storlek. Sedan blev det ett alldeles oerhört strävsamt liv, 2½ år varje dag och de flesta söndagar innan gården blev uppbyggd. Under tiden var inga friareaffärer. Han gick till J.N.H ibland.

Den lilla dansedockan

Någon vacker sommarqväll gick ut i en grann skog, av mycket stora bokträn, som liknade en lövsal. Där var en dansbana på bara marken, det dansades varje söndagskväll. Vi gick dit söcknaqvällen, N.P blåste flöjt och spela fiol. Då kom alltid J.N.H. Jag dansade med henne. Hon dansade bra och jag kallade henne min lilla dansedocka. Sen gick alltid N.P och följde henne hem. Vi tyckte det såg ut att vara klart med henne och det var en bra tös. Våren därpå kom en bönenman, då var vi flyttande in i den nya boningslängan. Han framhöll en som hade

40.000kr. Då kunde han inte låta bli, utan det blev visiter, ofta, och skulle bestämmas. Men var gång han kom därifrån gick han och mötte J.N.H i deras lilla skogsdunge. Så var det bestämt med dem. Så bestämde han med Hanna, ty så hette hon, som jag nu benämner H, att han skulle köra och möte henne ett visst klockslag midsommarsafton. Hon skulle gå till fots. Då ångrade han sig, blev hemma och trodde, att då hon inte mötte honom, skulle hon vända om. Men hon kom, sent på qvällen. Så låg de tillsammans i samma bädd. Hon var nästan bara barnet, 17½ år, trodde antagligen att det hörde till. Istället för som de bestämt att de skulle köra till Christinehov på morgonen, smög han sig ut, och kröp under gärdesgården, bort till skogsdungen till J.N.H. Kom inte hem förrän morgonen efter kl 6. Då gick H där, ensam hela midsommarsdagen till kl 5. Då kom jag hem, hade varit vid Övedskloster, dit alla som ville fick fritt tillträde denna dagen på året. Men det hade då urartat och likna ett vanligt marknadsliv, så det intresserade inte mig. Därför kom jag så tidigt hem, och tur var det för H. Jungfrun hade fritt på grund av att ingen skulle vara hemma. Hon hade inte förtärt något på hela dagen och visste inte var N.P var, hade ingen aning om att han hade förbindelse med J.N.H. Vi hjälptes emellertid åt att ställa om kaffe och mat. Jag tyckte det var synd om henne, så vi gick och prata hela natten ända till N.P kom. Hon sade, han trodde kanske jag ledsnade och gick hem, men jag skall nog vänta ut honom. Han har varit närgången mot mig och då får det ju inte gå så till att kasta mig på sophögen. Jag är moderlös och har inget stöd, eller kan få råd. Annars skulle nog detta varit på ett annat sätt, nu får jag nog bita i det sura äpplet. Så dukade han upp någon historia och skjutsade hem henne, och då han kom tillbaka, hade han bestämt, att de snart skulle ta till prästen. Samma kväll och jämt gick han till J.N.H. Så i medio av juli körde han till H. Då bestämdes att han skulle komma den 10 aug, då skulle de till prästen och taga ut lysning. Men han var varenda qväll hos J.N.H. men då han kom dit gjorde hon slut och körde hem, det skulle vara oåterkalleligt slut. Då ville hon åka med en bit, försökte beveka, men det var omöjligt. Så skulle hon gå tillbaka, gick och grät. Han såg sig tillbaka, tyckte det var synd, de bestämde, han skulle komma om en vecka och då skulle de taga ut lysning. Så sade han J.N.H besked att det var slut med dem. Hon blev ju ledsen och som han visa sig lite hård också mot henne, tog hon det sig så nära att hon blev sängliggande sjuk. Då kom hennes mor till N.P och förebrädde honom att bära sig så åt. Han visste väl hur han hade det med hennes dotter, han kunde väl sluta med den andra. Det blir ju en stor skandal, men underligt nog var han hård mot henne också. Jag hörde på, blev helt förvånad och ledsen, hade aldrig hört honom sådan. När inte gumman fick rätt på honom gick hon hem sent på qvällen, grät så det hördes lång väg. Då följde jag henne hem, så tala hon om att det var galet ställt för Hanna och det visste han, och ändå övergiver han henne. Tösen dör bestämt. Jag får säga, jag blev lika ledsen som gumman, fick gå in och tala med Hanna, och vilken sorg, en så duktig och snäll flicka. När jag kom in räckte hon båda händerna och sade, ja, här ligger nu din lilla dansedocka och kommerr aldrig upp mer. Det blev bara gråt en lång stund, även för mig. Jag blev nästan också verkligen sjuk. Men innan jag gick sade jag, jag skall säga till honom att han ändrar sig, det är ju tvunget, då det är så. Jaså, du vet det sade hon. Det gör ingenting eftersom du är så snäll och vill hjälpa mig. Gud give det lyckas, annars får jag krypa i graven. Det tycker jag kostar så på, då jag är så ung och såg livet så ljust för mig. Men jag litade på honom, kunde väl inte ana något svek. Vill du vara så snäll och tiga för allmänheten, så får jag dölja mig.

Om samma qväll sade jag till honom, han blev inte arg på mig, men sade sig nu inte kunna ändra sig. Men hur skall det bli för den stackars J.N.H, hon dör ju. Ja, det kan inte hjälpas, så går det ju för många. Jag fick inte rätt på honom, fastän jag gjorde min flit, och att han var sådan, var ju en så stor överraskning för mig. Jag hade aldrig förstått annat än han var hederlig och snäll. Jag blev ledsen så jag visste inte vad jag skulle taga mig till. Det hade ju varit de två sista åren så många förändringar, med allt på gården, och jag tyckte det var sista förskansningen som föll, och kunde aldrig bli samma gård mer. Där man haft sitt hem och så

bra, lugnt och skönt, alltid roligt och förtroligt. Sedan var det liksom att detta var sista bandet som lossnade. Så när jag reste därifrån, var det inte med sådan saknad jag först tänkt det skulle bli.

Så blev det lysning och bröllop, bestämt till den 20 okt. Jag gick bort till J.N.H och skulle lämna besked. Då jag kom inom dörren såg hon förhoppningsfullt ut ett ögonblick, men märkte på mitt utseende att det misslyckats. Sade, hur skall jag kunna tacka dig som velat göra så mycket för mig. Jag ser på dig att det var lönlöst, nu vet jag min lott. Sen blev det bara gråt, och högljudt, så det hördes långt ut på gården då jag gick. Sen var hon så dålig att ingen fick gå in till henne. Där var någon som skulle experimentera med någon fördrivning, som misslyckades, och istället blev hon ännu sämre. Levde till den 15 nov. Emellerid när jag kom hem blev jag riktigt sjuk efter att ha sett detta sorgliga, så jag blev också sängliggande, vilket för mig var ju högst ovanligt, som vid den tiden visste inte ens vad illamående ville säga. Då kom N.P och skulle höra hur det var. Då låg jag och grät, kunde inte låta bli, örngottet var alldeles vått. Talade om det sorgliga jag sett, då grät han också och sade, ligg tills du blir bra. Så gick han också och lade sig, steg inte upp på två dagar. Jag börja räta på mig dagen efter, men kunde knappast andas. Hennes gård låg så nära att man såg den och då tyckte jag att hon både hördes och sågs. Jag var inte vid hälsa hela tiden tills jag reste till Sösdala den 1 nov. Sedan kom jag i nya förhållanden och glömde bort det. Det blev ett rysligt arbete med allt till bröllopet, som varade i 6 dagar, 3 i hennes hem och 3 i hans. Alla deras släktingar på båda hållen var med hela tiden, och byalaget i hennes hem alla 3 dagarna. Sista dagen var alla i byn bjudna, såsom fattiga och barn. På fjärde dagen kom skjutsar bestående av byalaget från vår by, som hade sådana vagnar att de kunde åka, alla hennes möbler och annat bohag hon skulle ha med. Så kom de fram omkring kl 12 och efter hela brudföljet, med spelemän, som lät höra sig under hela färden. Så fortsattes bröllopet med mat och dryck på qvällen me dans till kl 2. Så fick de lägga sig på vad sätt de kunde, till och med ute på logen i hö. Kl 6 var morgon kom traktören med besken (malört på brännvin) och en severerska med spettkaka, samt spelemän med sina låtar, besökte alla. Kl 8 lätt frukost, middag kl 2 som räckte till 6, så dans. Sista dags eftermiddag var där alla i byn, hur ringa den än var, som inte varit bjuden till bröllopet förut, så dans till 3, så avskedsmåltid och slut. Så blev det ett förfärligt göra att få allt i ordning och rent. Den 29:e skjutsade jag hem matlagerskan och hennes grejor. Det var långt så jag kom hem sent på natten. Det regnade hela tiden, blev genomvåt. Så blev det som det alltid blivit för mig. Så kort tid och brådska i sista minuten, hade bara en dag att göra mig i ordning för resan. Hann inte resa och säga adjö till Rut, som jag bestämt satt mig för. När jag lämna gården blev det en tåreflod från den nya frun. Skulle tvunget följa mig en bit, tyckte det var rent förfärligt jag skulle resa. Hon tyckte det såg så dystert ut allting. Jag lovade hälsa på när jag reste till mitt hem, som blev ett år efter.

Då var det stor förändring över allt, på många sätt. Den 10 nov hade H fått veta förhållandet mellan N.P och J.N.H och att hon var dödssjuk. Då gick hon dit och skulle tala med henne och sedan taga sina mått och steg. H talade om allt för mig då jag kom. Jag låter henne tala nu. Jag blev så ledsen när jag hörde det, och som jag således varit behandlad på samma sätt, ungefär samtidigt, kom jag att hata min man. Så jag hade först tänkt gå och göra av med mig, men så beslutade jag gå och tala med J.N.H.

Sorgetider

Då jag kom dit träffade jag modern, som sade att hon inte tillät någon att gå in. Då sade jag, hälsa Hanna, får jag inte tala med henne så går jag till ån och sänker mig, det har jag bestämt mig för. Då Hanna fick detta besked fick hon komma in. Men det var en sorglig syn, nästan bara skinn och ben. Jag sade, jag vill be dig taga an N.P och jag flytta hem till min fader, men nu ser jag att du kan väl inte. Jag kan i allafall inte bli där så som han har ställt det för oss båda. Hade jag vetat att han hade någon här, d v s dig, och hur det var ställt för dig, stackars

människa, så hade jag blivit i mitt hem. Trots jag inte riktigt då vi tog till prästen visste hur jag hade det ställt. Min mor dog när jag var 13 år. Sedan fick jag ett sådant arbete och slit, att reda allt, så jag kom aldrig ut ibland folk och ingen som kunde giva något råd. Då N.P kom hade jag ju aldrig tänkt på något giftemål, var endast 17 år. Men hur det var blev jag övertalad att åka dit. Så skjutsa far halva vägen och jag gick resten. Så skulle N.P skjutsa hem mig på qvällen, men istället övertalade han mig att stanna till dagen efter. Så hade han ordnat att vi skulle ligga i en säng. Då jag protesterade, sade han att så brukas det, och jag som rent oerfaren i allting, trodde det var rätt, och så blev det varje gång. Då han senare ville draga sig tillbaka var jag ju inte dummare än att jag insåg risken för mig själv, så jag satte hårt mot hårt. Men hade jag visst ditt öde, så hade jag allt blivit hemma och tagit skammen. Det hade varit min lycka, ty jag kommer aldrig att tåla honom, eller ens bli kvar. Förresten kan jag nog inte leva, utan gör slut på mitt liv, det har jag så gott som satt mig för när jag nu ser dig. Har du läkarbehandling? Ja det har jag. Då vet du om du kan bli frisk igen och således flytta dit, så reser jag hem. Då svarar hon, jag har fått min dom, kan leva högst en vecka. Men jag är dig tacksam att du kom och sade mig detta. Jag visste ju inte hur det var, trodde bara du ville tränga dig emellan oss och jag blev hatig på dig. Men säg mig nu att vi är vänner, så dör jag nöjd. Då vet jag att jag kan träda in för tronen utan att hata eller vara hatad av någon. Har ju annars inte varit i delo med någon. Så var vi överens. Men då måste jag lova henne att inte förkorta mitt liv utan bli kvar om möjligt, annars resa hem. Ty som hon sade, hon har inget hat med sig i graven till honom. Den man har älskat förlåter åtminstone jag, och han var den förste. Jag var endast 21 år, hade aldrig haft någon, och var nog som du lite oerfaren. Jag bara inte kan förstå att människor kan vara sådana, men det tillhör inte mig att dömma, utan taga mitt kors, nu är vi lika olyckliga systrar båda två. Mycken tack för du kom, nu är jag redan lugn och kan somna i frid. Då sade jag, som detta har varit så skulle ju en av oss bli mer eller mindre olycklig. Men får du sluta nu är du den lyckligaste av oss. Nu har jag lovat dig att inte själv taga mitt liv och det skulle jag hålla. Men jag vet att jag aldrig kan få en glad dag mera på jorden. Jag har ändå i min enfald råkat bliva din olycka. Jag kunde väl ha tagit reda på hur det var här. Jag visste ju inte ens att du fanns till, men jag var och är ännu ett barn, inte 18 år, och har en människas liv på mitt samvete, är mera än jag kan bära. Jag behövde väl inte brådska, hade ju tiden för mig. När jag tänker på allt, vill benen inte bära mig. Hur det var blev vi vänner, den trösten har jag att hon dog lugnt. Men jag, vilket liv, sorgen tager så att jag inte kan äta, krafterna tager slut, kan bara inte hålla iordning. Nu får jag inte glömma att framföra hennes hälsning till dig, det förelade hon att jag inte fick glömma. Du var den ende sanne vän hon haft här på jorden, som velat henne väl och gjort så mycket. Trodde inte hon tacka ordentligt då ni sist träffades, men sade: att det skulle hon göra i en annan värld, ty att ni kom att träffas var hon säker på. Hon talade också om vad du gjort för henne och jag önskar av hjärtat att du vunnit seger, då hade inte mitt liv varit förmörkat. Men jag kan inte bli här, jag har gått härifrån 3 gånger. Första gången ända hem. Så kom han och grät och far mäkla och så följde jag med. Andra gången hann han upp mig på halva vägen och jag lät övertala mig. Tredje gång hann jag inte från byn. Det är ju klart om jag kan så blir jag här, men när hjärtat snöres samman då ser jag gården där den stackars människan låg och såg ut som döden, blir jag rent förlamad och ibland inte kan tänka redigt. Så är jag också rädd att mista förståndet. Vad skall jag göra? Säg mig det.

För min del var det inte gott att råda. Men jag sade: Det enda råd jag kan ge är att följa det råd J.N.H givit, det är nog det rättaste. Och då en döende gjort det så är det åtminstone fritt från biavsikter och givit i bästa välmening. Man kan ju tänka sig att den dödas ande kan öva något inflytande på tråkigheten så det kanske kan mildras något, tänk på det. Jag tror inte det är omöjligt utan möjligt. Du är ju rent oskyldig till det som passerat. Men skulle du inte kunna uthärda så följ hennes råd, ty det är även mitt. Du är ju till moralen ofördärvad, så på ettdera sättet skall det gå. Så skildes vi och jag har aldrig sett henne sedan. Hon blev där till sin död,

som jag tror inträffade vid 40 år, men tråkigt hade hon, och han förföll nära i vankelmod, är också död. Jag kunde aldrig hälsa på hos dem mer. Så eländigt det var. Då allting urartade så, är det för mig, som ett sorgligt minne av byn och gården. Som avslutning på det hela. och ett vemodigt minne av de härliga barnåren, med en så rik verksamhet, så det är nog få som får uppleva något sådant. Ingar blev bra gift, dog ca 10 år därefter. Elna skötte sitt fädernehem i många år, som de sålde. Hon tog undan en tomt, byggde sig en villa och bor där ogift.

Besöket i Ruts nya hem

När jag var 22 år var jag och hälsa på Rut. Då var kyrkoherde Bokekrona död och hon gift med dåvarande kyrkoherden i samma pastorat, en broder till hennes barndomskamrat, 2 år äldre, hette Johan Bokekrona. De hade en 3årig pojke som heter Carl Johan. Han prata om allt möjligt som en stor, var ovanligt klok. Så skulle jag tala om allt det som hänt och hela det sorliga kapitlet. Kyrkoherden hörde på hela tiden, var så intresserad. Med stolthet visade de sitt möbelmang, att inte en enda sak var inköpt utan var det gamla på prästgården, som varit där förut, och det Rut tagit hade tagit med var också av det gamla. Jag var där i 2 dagar, hade riktigt trevligt. Han hade som pastor och komminister haft anställning i Lappland i flera år. Han hade en hel del beskrivningar därifrån, om kapellen, seder och bruk, naturen och livet däruppe. Hade en mycket stor botanisk samling som han själv åstadkommit. Så det var prat i ett hela tiden. I Ruts gamla hem var ingen annan förändring än att brodern var gift och de passa bra ihop. Fadren gick som förut och hjälpte till. Så hela den familjen hade det bra ställt. Det gladdde mig och så har jag ett vackert minne av det hela där. Sedan har jag aldrig haft tid besöka dem.

En reflektion

Nu till sist en reflektion. Att det gick bra för den familjen var ju välförtjänt, det är ju klart. Så tycker man det borde vara för alla som äro snälla. Men ödets nycker bestämmer ofta annorlunda. T ex båda de olyckliga som här förut beskrivits. Jag är alldeles säker på att det var två flickor som inte kunde vara hederligare och snällare. Hade säkert aldrig gjort något ont eller någon förnär. Var aktade på var sin ort, som goda människor. Vad är då anledningen till deras sorgliga lott, som säkert inte kunde vara hårdare? Det ser besynnerligt ut, N.P som jag är säker på, var rättskaffens av första ordningen förut, och skulle bli orsak till sådan sorg, och själv få det mera än tråkigt. Hans många friareväsen, var ju inte tilltalande, tyckte jag. Men det var ju så på den tiden. Hos mig föll han i anseende, så det var ej svårt att flytta därifrån. Ruts spådom om mig har då slagit in fullkomligt, hittills. Hennes yttrande att det skulle bli bra till sist är ju ett hopp. Åsonspågen sade något liknande till mig, en zigenerska för 40 år sedan sadelika, men Ruts utsago om någons skiljande slog dock in. Hon var klok. Det jag i början relaterat om hoveribonden är att visa att de bönder som senare finnes, härstammar från dem och deras liv de förde var lika.

I minnet bevarat och nedtecknat 1935.

Johan Sandin